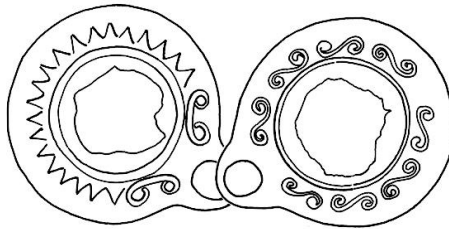

**Judovsko-krščanski viri in
razsežnosti dialoga**
*Jewish-Christian Sources and
Dimensions of Dialogue*

Mednarodni znanstveni simpozij *International Scientific Symposium*
20.–21. april 2021 *20th–21st April 2021*

ZBORNİK POVZETKOV
BOOK OF ABSTRACTS

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Uredila *Edited by*
Samo Skralovnik, Marjetka Bedrač

Organizacija *Organization*
Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Enota v Mariboru,
Inštitut Stanka Janežiča
*University of Ljubljana, Faculty of Theology Maribor Unit,
Stanko Janežič Institute*

Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor
Center of Jewish Cultural Heritage Synagogue Maribor

Organizacijski odbor *Organizing Committee*
Maksimilijan Matjaž, Samo Skralovnik, Marjetka Bedrač,
Boris Hajdinjak

Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta

SINAGOGA

CENTER JUDOVSKKE KULTURNE
DEDIŠČINE SINAGOGA MARIBOR

Enota v Mariboru

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Logotip (grafična podoba) simpozija sta skici dveh oljenk iz Biblične arheološke zbirke Teološke knjižnice Maribor. Dve oljenki, obrnjeni druga proti drugi, predstavljata dva monoteizma v dialogu. Oljenki se v delu, kjer sta goreli, delno prekrivata. Na ta način tvorita dvojno simboliko. Oba monoteizma se napajata ob istem viru (istem Bogu, ki se v Svetem pismu pogosto razodeva v ognju), hkrati pa prekrivajoči odprtini za plamen spominjata na logotip revije *Edinost in dialog*.

The »logotype« (graphic image) of the symposium are sketches of two oil lamps from the Biblical Archaeological Collection of the Theological Library Maribor. The lamps facing each other – and partially overlapping in the part where they burned – represent two monotheisms in dialogue. In this way the logotype forms a double symbolism. Both monotheisms »burn« from the same source (same God, often revealed in Bible in the fire), and at the same time the overlapping openings of the lamps are reminiscent of the logotype of the journal Unity and Dialogue.

Avtor skic *Author of sketches*
Andrej Preložnik

Oblikovanje *Design by*
Samo Skralovnik

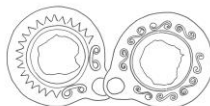

ABECEDNI SEZNAM SODELUJOČIH
ALPHABETICAL LIST OF CONTRIBUTORS

ŠT. NO.	AVTOR CONTRIBUTOR	NASLOV PRISPEVKA TITLE	STRAN PAGE
1.	Špela Abram	Prevpraševanje dialoga med judovstvom in krščanstvom v delih Jacoba Neusnerja	12
2.	Irena Avsenik Nabergoj Teološka fakulteta UL, ZRC SAZU - Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede	Podobe Judov v izročilu slovenskih folklornih molitev »Marijine sanje« <i>Images of Jews in the Tradition of Slovenian Folk Prayers »Mary's Dreams«</i>	14
3.	Milena Mileva Blažič Pedagoška fakulteta UL	Holokavst v izobraževanju – izločitev <i>Dnevnika Ane Frank</i> iz učnega načrta za slovenščino (2019)	17
4.	Jan Dominik Bogataj (Institutum Patristicum Augustinianum), Miran Špelič (Teološka fakulteta UL)	Krščanska in judovska skupnost v Ogleju skozi dela Fortunacijana in Kromacija <i>Christian and Jewish Communities of Aquileia through the Works of Fortunatian and Chromace</i>	18
5.	Klemen Brvar Mariborska knjižnica	Literatura kot sredstvo dialoga – vloga romanov Zlate Vokač Medic pri obujanju judovske dediščine	20
6.	Ervin Budiselić The Biblical Institute of Zagreb	The Importance of the Jewishness of Jesus for Interpretation of the Gospels	21

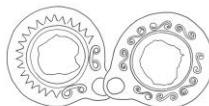
7.	Matjaž Celarc Teološka fakulteta UL	Between Prophecy and Its Realisation. A Reading of Lk 1–2 and Acts 2–3 as a Fulfilment of the Isaianic Narrative <i>Med prerokebo in njenim uresničenjem. Branje Lk 1–2 in Apd 2–3 kot uresničitev Izaijewe pripovedi</i>	22
8.	Danijel Časni The Biblical Institute of Zagreb	God's Own Covenant as the Foundation of Judaism and Christianity from the Perspective of Joseph Ratzinger	23
9.	Leon Debevec Fakulteta za arhitekturo UL	Prostorske podobe v obrednih praksah starozaveznih očakov in njihov pomen za razumevanje krščanskega sakralnega prostora <i>Spatial Images in the Ritual Praxis of the Old Testament Patriarchs and Their Significance for Understanding of the Christian Sacral Space</i>	24
10.	Nina Ditmajer ZRC SAZU - Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede	Starozavezne predpodebe Marije in podobe Judov v slovenskih nabožnih pesmaricah v različnih obdobjih Katoliške cerkve <i>Old Testament Preimages of Mary and Images of Jews in Slovene Religious Hymnals in Different Periods of the Catholic Church</i>	26
11.	Metka Fujs Pomurski muzej Murska Sobota	»Kako zvonijo zvonovi sobočki?« Murska Sobota v sobivanju med katoličani, evangeličani in judi	28
12.	Boris Hajdinjak Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor	Prvi tiski del rabina Iserlajna »Marburga«	29

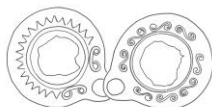
13.	Norbert Johannes Hofmann Commission for Religious Relations with the Jews - Pontifical Council for Promoting Christian Unity	<i>Nostra aetate</i> (No. 4) as a Compass for the Jewish-Catholic Dialogue <i>Nostra aetate (Nr. 4) kot kompas judovsko-katoliškega dialoga</i>	30
14.	Klemen Jelinčič Boeta	Medieval Jewish Community of Maribor <i>Srednjeveška judovska skupnost v Mariboru</i>	31
15.	Marko Jesenšek Filozofska fakulteta UM	»Ne jej nobene gnusobe!« (5 Mz 14,3) Besedje katoliške, protestantske in židovske kuhinje	32
16.	Marko Jovanović Fakultät für Katholische Theologie Universität Regensburg	Franz Mußner's Interpretation of the Epistle of James and Its Impact on Jewish-Christian Dialogue <i>Interpretacija Jakobovega pisma po Franzu Mußnerju in njen vpliv na judovsko-krščanski dialog</i>	34
17.	Edvard Kovač Teološka fakulteta UL	Levinas in judovsko-krščansko prijateljstvo	36
18.	Aljaž Krajnc Teološka fakulteta UL	Dāwūd al-Muqammaš in njegova recepcija krščanskega nauka	37
19.	Jože Krašovec Teološka fakulteta UL	Hermenevtika dialoga v delih Hermanna Cohena, Franza Rosenzweiga in Martina Bubra <i>Hermeneutics of Dialogue in the Works by Hermann Cohen, Franz Rosenzweig and Martin Buber</i>	38
20.	Mark Krenn	Fotograf Julij (Gyula) Schönauer (1894–1945) in sporočilnost njegovih fotografij v versko polimorfni družbi severovzhodnega Prekmurja	41

21.	Sebastijan Kristovič Alma Mater Europaea – ECM	Pomen in razsežnost dialoga pri Dostojevskem	43
22.	Ivan Macut (Faculty of Theology University of Split), Petar Macut	Anti-Semitism in the Catholic daily newspaper <i>Hrvatski Glas</i> in 1941 <i>Antisemitizem v katoliškem dnevniku Hrvatski Glas v letu 1941</i>	44
23.	Petr Mareček Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology Palacký University Olomouc	A <i>Crux Interpretum</i> in Jas 4,5 <i>Crux Interpretum v Jak 4,5</i>	46
24.	Maksimilijan Matjaž Teološka fakulteta UL	Pavlovo razumevanje postave in del postave v Pismu Galačanom. <i>The New Perspective on Paul</i> in nov pogled na Pavlov odnos do judovstva <i>Paul's Understanding of the Law and Works of the Law in Galatians. The New Perspective on Paul and a New Look at Paul's Relationship to Judaism</i>	48
25.	Aleš Maver Filozofska fakulteta UM	Od Jakoba do Markiona. Dvournosti odnosa med kristjani in Judi v prvih stoletjih Cerkve	50
26.	Branko Murić Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb	<i>Ecclesia cum populo Iudaico intime connexa est. Cardinal Franjo Šeper's Conciliar Intervents in Service of Revitalizing Church Relations with the Jews</i>	52
27.	Leon Novak Evangeličanska cerkev AV v Sloveniji	Pogled na <i>Dabru emet</i> z evangeličanskega stališča	54
28.	Drago Karl Ocvirk Teološka fakulteta UL	Zavzemanje judov in katoličanov za humanizem	55

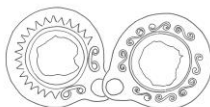

29.	Mari Jože Osredkar Teološka fakulteta UL	Nastanek dokumenta <i>Nostra aetate</i>	56
30.	Maria Carmela Palmisano Teološka fakulteta UL	Od <i>Nostra aetate</i> do <i>Veritatis gaudium</i>: prehojena pot in nova obzorja v judovsko-krščanskem dialogu	57
31.	Edith Petschnigg Institut für Alttestamentliche Bibelwissenschaft Universität Graz	Between Studying the Bible and Coping with the Past: Jewish-Christian Dialogue in the Post-council Period in Germany and Austria <i>Med preučevanjem Biblije in soočanjem s preteklostjo: judovsko-krščanski dialog v pokoncilskem obdobju v Nemčiji in Avstriji</i>	58
32.	Mateja Pevec Rozman Teološka fakulteta UL	Oseba in dialog: medsebojnost (»das Zwischen«) kot ontološki temelj dialoga pri Martinu Bubru	60
33.	Renato Podbersič Študijski center za narodno spravo	Angelo Vivian. Prispevek k biografiji pozabljenega slovenskega judaista	62
34.	Franjo Podgorelec Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb	Edith Stein u kontekstu židovsko-krščanskog dijaloga	63
35.	Andrej Preložnik, Daniela Paliaga Janković Fakulteta za humanistične študije UP	Spreobračanje Judov na območju koprške škofije med 15. in 18. stoletjem	65
36.	Janez Premk ZRC SAZU, Umetnostno- zgodovinski inštitut Franceta Steleta	Od sožitja do pregona: Judje v srednjeveški umetnosti na Slovenskem	66

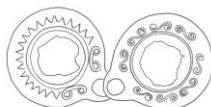

37.	Anton Ravnikar Filozofska fakulteta UM	Judje v manjših štajerskih mestih v srednjem veku	67
38.	Bogdan Rus Teološka fakulteta UL	Judovska dobrotelost prvih treh stoletij po Kr. v študijah G. E. Gardnerja in F. M. Loewenberga	69
39.	Andrej Saje Teološka fakulteta UL	Sklepanje zakonske zveze v tradicionalnem judovstvu	70
40.	Barbara Simonič Teološka fakulteta UL	Dialoške razsežnosti empatije pri Edith Stein <i>Dialogic Dimensions of Empathy at Edith Stein</i>	71
41.	Samo Skralovnik Teološka fakulteta UL	Roland de Vaux in Judje	73
42.	Marija Stanonik ZRC SAZU, Inštitut za slovensko etnologijo	Judje v prekmurski literaturi na primerih Miška Kranjca in Jožefa Smeja	75
43.	Dejan Süč Knjižnica – kulturni center Lendava	Odnos med judovskim in krščanskim prebivalstvom kot eden od pomembnih dejavnikov razvoja Dolnje Lendave	76
44.	Lenart Škof Znanstveno-raziskovalno središče Koper	Doba Duha, pot v postkrščanstvo in nova etična konspiracija	77
45.	Anton Štrukelj Teološka fakulteta UL	Nepreklicna milost in poklicanost	78
46.	Marjan Turnšek Teološka fakulteta UL	Slomšekov odnos do judovstva <i>Slomšek's Attitude Towards Judaism</i>	79
47.	Terezija Snežna Večko Teološka fakulteta UL	Zakon in družina v starozavezni in novozavezni postavi	81

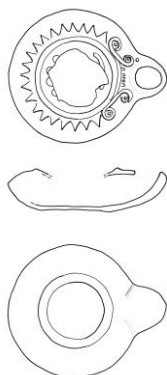
Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

48.	Polona Vidmar Filozofska fakulteta UM	Upodobitve Živega križa v slikarstvu na Štajerskem	82
49.	Jure Zečević Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb	Dijalog i suradnja židova i kršćana u okviru međureligijskih Susreta visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj	83
50.	Bojan Žalec Teološka fakulteta UL	Buber in Kierkegaard: eksistencialni odnosni personalizem, religija in družba	85
51.	Robert Waltl Judovski kulturni center Ljubljana	»Ne zganjajte teatra!« Režirati Sveto pismo	86

POVZETKI

ABSTRACTS

Svetilka z okroglim trupom in majhnim zaobljenim noskom, okrašena s črtastim vzorcem

Neznano najdišče, 100–300 po Kr., višina 2,2 cm, dolžina 8,3 cm, Biblična arheološka zbirka Teološke knjižnice Maribor, inv. št. 28

Lamp with a spherical body and a small rounded nozzle, decorated with a striped pattern

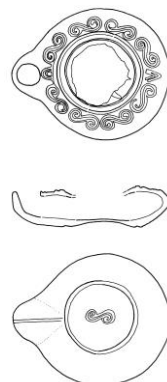
Unknown location, 100–300 CE, height 2.2 cm, length 8.3 cm, Biblical Archaeological Collection of the Theological Library Maribor, Inv. No. 28

Svetilka z okroglim trupom in majhnim zaobljenim noskom, okrašena z nizom vtisnjenih S-spiral

Neznano najdišče, 100–300 po Kr., višina 2,2 cm, dolžina 8 cm, Biblična arheološka zbirka Teološke knjižnice Maribor, inv. št. 27

Lamp with a spherical body and a small rounded nozzle, decorated with a sequence of imprinted S-formed spirals

Unknown location, 100–300 CE, height 2.2 cm, length 8 cm, Biblical Archaeological Collection of the Theological Library Maribor, Inv. No. 27

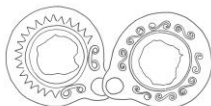
Špela Abram

Prevpraševanje dialoga med judovstvom in krščanstvom v delih Jacoba Neusnerja

Krščanstvo in judovstvo si med seboj le navidezno delita simbole in izraze, ti prinašajo v lastnem avtentičnem kontekstu popolnoma svojstven pomen, veri pa druga drugi ne predstavljata niti ozadja niti kontinuitete, piše Jacob Neusner (1932–2016), ki argument zaostri celo do te mere, da je zaradi popolnega nerazumevanja nemogoč tudi konflikt.

V preglednem članku pogledov tega judovskega avtorja 21. stoletja bom navedla njegova stališča do prostora srečanja med judovstvom in krščanstvom. Avtor izvirno problematizira pristope obeh religij in opozarja na simbolno disonanco. Vztrajanje pri podobnostih, ki naj bi povezovale obe religiji v bratstvo pa, po mnenju avtorja, ustvarja iluzijo dialoga, ki končno služi le izmikanju pred veliko nalogo oblikovanja (ali vsaj konceptualizacije) krščanske teologije judovstva na eni in judovske teologije krščanstva na drugi strani. Ker Neusner pravzaprav zanika obstoj možnosti dialoga, lahko govorimo o delu začetka tvorjenja konceptov o drugem skozi empatično izkušnjo, kakor jo predlaga avtor, ki so predpogoj za tvorni dialog v prostoru, kjer se izrekanje o drugem ne prične več zaradi družbenih in političnih okoliščin, temveč zaradi zavedanja vrednosti, da teologiji kot znanosti vere uspe »oblikovati teorijo o "drugem", na način, da ga lahko znotraj svoje vere spoštujem in prepoznavam drugemu legitimnost znotraj strukture moje lastne vere«. (Neusner 1991, 110)

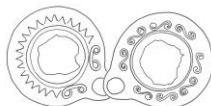
Kako se Neusnerjeva misel uvršča med nekatere druge pomembnejše judovske mislece dialoga 21. stoletja in kakšne izzive prinaša katoliški teologiji? Nanjo se je s pričevanjem v knjigi *Jezus iz Nazareta* odzval tudi papež Benedikt XVI. Nenazadnje pa

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

je začetek izziva napovedal že Jezus z besedami učencem: »Nihče ne odtrga krpe od nove obleke in jo našije na staro, sicer bo novo raztrgal, s staro obleko pa se krpa z nove ne bo ujemala. Tudi novega vina nihče ne vlija v stare mehove, sicer bo novo vino stare mehove razgnalo in se razlilo, mehovi pa bodo uničeni; pač pa se mora novo vino vlivati v nove mehove. Nihče, ki je pil staro vino, noče novega, ampak pravi: "Staro je dobro."« (Lk 5, 36-39)

Ključne besede: Jacob Neusner, judovstvo, krščanstvo, empatija, medreligijska teologija, dialog, simboli

Irena Avsenik Nabergoj

Podobe Judov v izročilu slovenskih folklornih molitev »Marijine sanje«*

Prispevek je delna predstavitev obsežnejše raziskave o podobah Judov v slovenskih folklornih molitvah, ki so v podobnih, večinoma pesniških oblikah nastajale v vseh slovenskih regijah skozi stoletja. Osnova prispevka je ugotovitev, da se motiv Judov kot Jezusovih mučiteljev pojavlja kar v večini folklornih molitev, ki temeljijo na evangelijski zgodbi o Jezusovem pasijonu, zato v tej zvrsti molitev lahko govorimo kar o njihovih negativnih stereotipnih podobah. Najznačilnejšo in najpogostejšo pasijonsko zvrst slovenskih folklornih pesmi-molitev stroka označuje kot »Zlati očenaš«. Ta včasih vključuje tudi motiv »Marijinih sanj«, to je Marijinega sanjskega videnja strašnega trpljenja, ki čaka njenega sina Jezusa; nekatere molitve zvrsti »Marijine sanje« pa sestavljajo tudi samostojne enote. Ker v dosedanjih raziskavah še nihče ni niti opazil izredno pogostega pojavljanja stereotipnega motiva Judov kot Jezusovih mučiteljev v slovenskih folklornih molitvah, prispevek orje ledino na tem področju. V iskanju razlogov za tako pogoste protijudovske upodobitve v slovenskem prostoru se opira na širši kontekst protijudovstva v Evropi v stoletjih od visokega srednjega veka dalje. Posebej se navezuje na podobne negativne stereotipne predstavitve Judov v *Poljanskem rokopisu* iz prehoda 18. v 19. stoletje, ki na podlagi evangelijev, del nekaterih cerkvenih očetov in srednjeveškega mističnega izročila razvija premišljevalno pripoved o Jezusovem življenju. Kot je pokazala primerjalna analiza, je *Poljanski rokopis*, ki obsega več kot 700 strani velikega formata, bolj ali manj dobeseden prevod ene baročnih izdaj monumentalne meditacije o Jezusovem življenju *Das grosse Leben Christi* nemškega kapucinskega patra Martina von Cochema (1634–1712). Ta meditacija je doživela več kot 300 izdaj in so iz nje prevajali tudi v slovenskem prostoru.

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Avsenik>

Ključne besede: slovenske folklorne molitve, Jezusov pasijon, podoba Judov, stereotipi o Judih, evropski vplivi, izvori protijudovstva, verski in kulturni kontekst protijudovstva, *Poljanski rokopis*

*Images of Jews in the Tradition of Slovenian Folk Prayers
»Mary's Dreams«*

The article is a partial presentation of a more comprehensive study of the images of Jews in Slovenian folk prayers, which have emerged over the centuries in similar, mostly poetic forms in all Slovenian regions. It is based on the observation that the motif of the Jews as Jesus' tormentors appears in most folk prayers based on the Gospel story of Jesus' passion, so that in this genre of prayers we can talk about their negative stereotypes. The most characteristic and most common »passion genre« of Slovene folk songs-prayers is described as »The Golden Lord's Prayer«. This sometimes also includes the motif of »Mary's dreams,« that is, Mary's dream vision of the terrible suffering that awaits her son Jesus; but some prayers of the »Mary's Dreams« genre also consist of independent units. Since no one in previous research has noticed the extremely frequent occurrence of the stereotypical motif of the Jews as tormentors of Jesus in Slovenian folk prayers, the article breaks new ground in this area. In the search for reasons for such frequent anti-Jewish depictions in Slovenia, it relies on the broader context of anti-Judaism in Europe in the centuries from the High Middle Ages onwards. It is particularly related to similar negative stereotypical representations of Jews in the Poljanski manuscript from the turn of the 18th to the 19th century which develops a thoughtful narrative of the life of Jesus based on the Gospels, the works of some Church Fathers and a medieval mystical tradition. As a comparative analysis has shown, Poljanski manuscript, which comprises more than 700 large-format pages, is a more or less literal translation of one of the Baroque editions of the monumental meditation on the life of Jesus Das grosse Leben Christi by the German Capuchin Father Martin von Cochem (1634–

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

1712). *This meditation had more than 300 editions and was also a source of translations in Slovenia.*

Key words: *Slovene folk prayers, Passion of Jesus, image of Jews, stereotypes about Jews, European influences, sources of anti-Judaism, religious and cultural context of anti-Judaism, Poljanski manuscript*

Milena Mileva Blažić

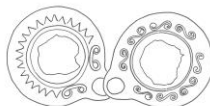
Holokavst v izobraževanju – izločitev *Dnevnika Ane Frank* iz učnega načrta za slovenščino (2019)

Holokavst bi moral biti ena od prioritetenih tem v izobraževanju. Ob učenju zgodovine je zelo pomembno tudi izobraževanje pri pouku književnosti, posebej iz primarnih virov ali življenjskih zgodb, kot so npr. dnevniki otrok v času holokavsta (dnevniki, risbe, spominske knjige, zbirke pesmi).

V času holokavsta so otroci pisali dnevnike, tako kot npr. dvanajstletna Anne Frank (1942–1944). Muzej holokavsta v ZDA ima okrog 70 otroških digitaliziranih dnevnikov v času holokavsta (rokopisi in prevodi v angleščino). V spominskem centru in muzeju Yad Vashem v Izraelu je posebna spomska razstava *Otroci v holokavstu*, na kateri so predstavljeni albumi, igrače, knjige, pisma, osebni predmeti, razglednice, risbe otrok ter dnevniki in spominske knjige. V Muzeju novejšje zgodovine v Celju so tudi zbrani dnevniki in spominske knjige t. i. *ukradenih otrok* (*Dnevnik Slavka Preložnika*, *Pesmarica Justine Marolt* in *Spomska knjiga Pepce Medved*). *Dnevnik Ane Frank* je od leta 2009 ob *Bibliji*, *Grimmovih pravljicah* idr. na seznamu Unescove svetovne kulturne dediščine.

V učnih načrtih za slovenščino je bil *Dnevnik Ane Frank* vključen v učne načrte v letih 1984, 1998, 2005 in 2011. V najnovejšem učnem načrtu iz leta 2019 je izločen. Izločitev tako pomembnega dela zrcali prizadevanja za redefinicijo in zahteva premislek o poučevanju holokavsta v globalni perspektivi.

Ključne besede: Anne Frank, holokavst, izobraževanje, UNESCO, register svetovne kulturne dediščine, slovenščina

Jan Dominik Bogataj, Miran Špelič

Krščanska in judovska skupnost v Ogleju skozi dela Fortunacijana in Kromacija*

Prispevek obravnava kompleksne odnose med judovsko in krščansko skupnostjo v poznoantičnem Ogleju, ki je bil eno izmed globalno najpomembnejših središč takratnega imperija, v katerem sta se že zgodaj soočili dve različni religiji. Po krajšem orisu zgodovinskega konteksta začetkov prisotnosti obeh skupnosti bosta v tej luči obravnavana dva ključna vira za proučevanja krščanskega pogleda na oglejske jude. Prvo besedilo je nedavno (2012) odkriti spis škofa Fortunacijana Oglejskega († ok. 369) *Commentarii in evangelia*, ki se je izkazal za najzgodnejši oglejski krščanski pisni vir in najstarejšo latinsko razlago evangelijev; nastal naj bi na polovici 4. stoletja. Drugi vir so *Sermones in Tractatus in Matthaenum* Kromacija Oglejskega († 407), pomembnega oglejskega škofa. V pisni zapuščini obeh je v kontekstu eksegeze evangelijev tematiziran odnos med konkretnima skupnostma, mestoma zelo ostro, zato bo naloga prispevka predstaviti novo interpretacijo navedenih besedil v luči literarne in zgodovinske kritike, ko gre za odnos med judovstvom in krščanstvom.

Ključne besede: judovstvo, *Commentarii in evangelia*, proti-judovska eksegeza, supersesionizem, zgodnje krščanstvo

Christian and Jewish Communities of Aquileia through the Works of Fortunatian and Chromace

The article deals with the complex relations between the Jewish and Christian communities in the late antique Aquileia, one of the most important cities of the Roman empire at the time. After synthesizing the

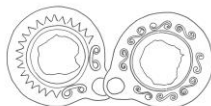
---

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Bogataj>

historical evidence for the existence of the Jewish community and the beginnings of the encounters between the two competing religious groups, our research focuses on the two most important sources for understanding the Christian viewpoint on the Aquileian Jews: a newly discovered (2012) work Commentarii in evangelia, composed by the bishop Fortunatian of Aquileia († ca. 369), the earliest Christian written source in Aquileia, and the opus of Chromace of Aquileia († 407; Sermones and Tractatus in Matthaem). Especially in the context of the New Testament exegesis we face a strong emphasis on the rival relations between the synagogue and the Church, henceforth the aim of the paper is to offer a genuine interpretation of the relations between Jews and Christians, based on the two fascinating documents, in the light of the literary and historical critique.

Key words: *Judaism, Commentarii in evangelia, anti-Judaistic exegesis, supersessionism, early Christianity*

Klemen Brvar

Literatura kot sredstvo dialoga – vloga romanov Zlate Vokač Medic pri obujanju judovske dediščine

Zlata Vokač Medic (1926–1995), sicer ugledna rusistka in literarna teoretičarka svojega časa, je avtorica dveh zgodovinskih romanov, *Marpurgi* (1985) in *Knjiga senc* (1993). Stvaritvi ne veljata le za literarni klasiki, ki na sugestivni način tematizirata (duhovno) svobodo in odslikavata avtoričino pripadnost mestu Maribor, temveč kot vsako dobro leposlovje trkata na različne registre družbenega ustroja. Skozi polnokrvna prikaza občje manj poznanega obdobja človekove preteklosti avtorica na esejističen način preizprašuje značaj zahodne civilizacije, ki ob antični in poznejši razsvetljenski dediščini bazira na judovsko-krščanskih temeljih. Točka, s katere razkriva civilizacijsko večobraznost, je judovstvo oziroma zapleten odnos (krščanske) večine do te svojevrstne skupnosti. Dejstvo, da romana razkrivata in afirmirata judovsko zapuščino pri nas, predstavlja pomemben mejnik v slovenski literaturi in kulturi. Knjigi stojita na začetku še trajajočega procesa: po eni strani sta prezrto poglavje mestne preteklosti širši javnosti predstavili na umetniško visokem in zgodovinsko utemeljenem nivoju – to je v primeru Maribora, ki ima do lastne zgodovine ambivalenten odnos, pomemben dosežek –, po drugi strani pa sta sprožili restitucijo judovske dediščine v mestno in vseslovensko zavest na znanstvenostrokovnih izhodiščih. Gre za lep primer, kako lahko literatura, primarno plod človekove subjektivitete, iniciira in pomembno dopolni družbeni in civilizacijski dialog.

Ključne besede: literatura, judovstvo, Maribor, Zlata Vokač Medic, Marpurgi, Knjiga senc

Ervin Budiselić

The Importance of the Jewishness of Jesus for Interpretation of the Gospels

Both in Judaism and Christianity, for various reason, Jesus was, to some extent, separated or detached from Judaism. However, as Matthias Henze says, in the last 50 years we are witnessing a significant change in approach and view of the Jewish world of the Gospels and consequently the New Testament. That positive shift should affect not only our view of the »Jewishness of Jesus« but also biblical interpretation. Namely, we can expect that Jesus lived, thought, spoke and taught as a Jew and not as a »Christian« in the historical sense of this word.

Jewishness of Jesus and the New Testament should make us realize that, as Michael Heiser says, the proper context for interpreting the Bible is the context of the biblical writers -- the context that *produced* the Bible. Our goal should be that by studying the historical, cultural or literary context we discover a *worldview* context of the biblical authors and with that »glasses« approach to the reading of the Scriptures.

Based on that reasoning, in the first part of the paper, we will address some theological and historical reasons for exclusion of Jewishness of Jesus from both Judaism and Christianity. In the second part we will discuss the importance of the Jewishness of Jesus for understanding a *worldview* context of the biblical authors. In the last part, as a case study, we will see how when we interpret Matthew 16:13-20 (the issue of »the rock«) and Luke 11:1-4 (the Lord's Prayer) through »Jewish eyes«, we can gain a different and even better interpretation of these two texts that fits more to the context of the biblical writers.

Key words: Jewishness of Jesus, context, worldview, hermeneutics, »the rock«, the »Lord's Prayer«

Matjaž Celarc

Between Prophecy and Its Realisation. A Reading of Lk 1–2 and Acts 2–3 as a Fulfilment of the Isaianic Narrative*

The article shows graduality of the parting of the ways between Jewish and Christian tradition by underlining some textual evidence from the Lukan corpus that shows how Luke uses Jewish Scriptures with special regard to Isaiah. The article provides a basic overview of a few topics that point to the continuity with the Jewish Scriptures, and exposes some textual evidence that shows how Luke, in his two-volume work (Lk 1–2; Acts 2–3), adopts Isaiah's text in order to demonstrate that God restores his people with the inclusion of the Gentiles.

Key words: nascent Church, intertextuality, Lukan corpus, Jewish-Christian tradition

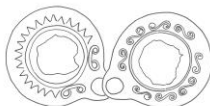
Med prerokbo in njenim uresničenjem. Branje Lk 1–2 in Apd 2–3 kot uresničitev Izajjeve pripovedi

Članek prikazuje postopnost ločevanja poti med judovsko in krščansko tradicijo, tako da podčrta nekaj besedilnih dokazov iz korpusa Lukan, ki kažejo, kako Luka uporablja judovske spise s posebnim ozirom na Izajja. Članek podaja osnovni pregled nekaj tem, ki kažejo na kontinuiteto z judovskimi spisi, in izpostavlja nekaj besedilnih dokazov, ki kažejo, kako Luka v svojem dvodelnem literarnem opusu (Lk 1–2; Apd 2–3) sprejema Izajjevo besedilo, da bi dokazal, da Bog obnavlja svoje ljudstvo z vključitvijo poganov.

Ključne besede: nastajajoča Cerkev, medbesedilnost, korpus Lukan, judovsko-krščanska tradicija

---

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Celarc>

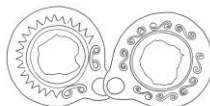

Danijel Časni

God's Own Covenant as the Foundation of Judaism and Christianity from the Perspective of Joseph Ratzinger

Christian identity finds its origin in the unification of the Old and New Testaments. The Old Testament is based on the Law of submission to God's commandments, while the New Testament is based on the Law of Freedom in Christ. God by faith in Christ, ceased to be only the God of Israel, but became the God of all nations who made a New Covenant with them by faith in the Son of God Jesus Christ. The word »covenant«, Hebrew word »berith«, in Judaism refers to the special relationship that the Lord Yahweh had with the Jewish people from whom He sought complete loyalty and devotion, giving His people the gift of the Law on the way of life. In Christianity, the New Covenant with God is characterized by the gift of grace and love in the Son, not by the power of the letter but by the power of life in the Spirit. The promise that God gave to the father of the nation, Abraham, by making a covenant with him, was fulfilled in the person of Jesus Christ. The article brings Cardinal Joseph Ratzinger's view of the relationship between the Church, Israel, and Judeo-Christian dialogue. Special attention is paid to the principle of the covenant that unites the New covenant with the Old, the living Word with the written Word and the Scripture with tradition.

Key words: God's people, Judaism, Old Testament covenants, Christianity, New covenant

Leon Debevec

Prostorske podobe v obrednih praksah starozaveznih očakov in njihov pomen za razumevanje krščanskega sakralnega prostora*

Problemsko jedro raziskave so prostorske podobe, ki se pojavljajo v starozaveznih zapisih o obrednih dejanjih očakov: Abrahama, Izaka in Jakoba. Po tipologiji se kažejo kot zaokrožena celota, umeščena med zapise o vesoljnem potopu in Jahvejeva navodila za izdelavo shodnega šotora. Po izgubljenem rajju jih je mogoče razumeti kot človekov poskus ponovne vzpostavitve pristne komunikacije s transcendenco. Z uporabo literarne, arhetipske in primerjalne analize nameravamo pokazati sorodnost med obravnavanimi prostorskimi ureditvami in krščanstvom (kot novonastajajoče religije) oz. njegovim iskanjem lastnega obrednega prostora.

Ključne besede: arhitektura, sakralna arhitektura, Stara zaveza, arhetipi, Abraham, Izak, Jakob

Spatial Images in the Ritual Praxis of the Old Testament Patriarchs and Their Significance for Understanding of the Christian Sacral Space

The core problem of the present research are spatial images which appear in the Old Testament descriptions of ritual acts of the patriarchs Abraham, Isaac, and Jacob. According to typology they represent a recognizable whole placed between biblical descriptions of the flood and Jahve's instructions for building the tent of his dwelling. After man's expulsion from Eden, these ritual acts can be understood as his attempt to re-establish friendship with Transcendence. With the use of literary,

---

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Debevec>

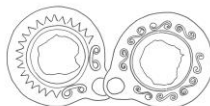

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

archetypical, and comparative analysis we want to present relationship between considered spatial images and attempts of Christianity (as a new religion) to find its own ritual space.

Key words: *Christianity, architecture, sacral architecture, Old Testament, archetypes, Abraham, Isaac, Jacob*

Nina Ditmajer

Starozavezne predpodobe Marije in podobe Judov v slovenskih nabožnih pesmaricah v različnih obdobjih Katoliške cerkve*

V prispevku odkrivamo, katere dogodke in osebe Stare zaveze nam kot Marijine predpodobe posredujejo slovenske nabožne pesmarice v različnih obdobjih Katoliške cerkve. Njene znane predpodobe so še posebej Davidov in slonokoščeni stolp, duhovna posoda, skrinja miru, lilija, roža brez trnja, studenec milosti, negativno konotacijo pa imajo predvsem primerjave s starozaveznim likom Eve, še posebej v obdobju baroka. V baročnih eshatoloških pesmih, ki so pri vernikih vzbujale strah in obsojanje, je večkrat viden prezir do Judov (tudi muslimanov); te pesmi so že v obdobju razsvetljenstva začeli izločati iz liturgične rabe v Cerkvi. Tematiko kolektivne krivde Judov za Kristusovo trpljenje in smrt najbolj nazorno prikazujejo pasijonske pesmi.

Ključne besede: Marijine pesmi, eshatološke pesmi, pasijonske pesmi, predpodoba, slovensko slovstvo, Stara zaveza, judovstvo

Old Testament Preimages of Mary and Images of Jews in Slovene Religious Hymnals in Different Periods of the Catholic Church

The article discovers which events and persons of the Old testament are transmitted to us as Mary's pre-images by Slovene religious hymnals in different periods of the Catholic Church. Her well-known pre-images are the Tower of David and the Ivory Tower, a spiritual vessel, a chest of peace, a lily, a rose without thorns, a fountain of grace, while

---

* Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Literarnogodovinske, literarno-teoretične in metodološke raziskave* (P6-0024), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

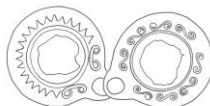
<https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Ditmajer>

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

comparisons with the Old Testament figure of Eve express a negative connotation, especially in the Baroque period. In Baroque eschatological songs, which aroused fear and condemnation, contempt for Jews (including Muslims) is often seen; these songs began phasing out of the liturgical use in the Church in the Age of Enlightenment. The theme of the collective guilt of the Jews for Christ's suffering and death is most vividly illustrated by the Passion Songs.

Key words: *Songs of Mary, eschatological songs, passion songs, pre-image, Slovenian literature, Old Testament, Judaism*

Metka Fujs

»Kako zvonijo zvonovi sobočki?« Murska Sobota v sobivanju med katoličani, evangeličani in judi

Med letoma 1908 in 1912 je Murska Sobota dobila tri nove cerkve. Za mesto, ki je tedaj spreminjalo svojo podeželsko podobo v urbano okrajno središče, so te predstavljale izjemen arhitekturni presežek. V duhu secesije celovito prezidana katoliška cerkev, današnja stolnica, je pomemben dosežek domačega arhitekta Ladislava Takača. Neogotski kompleks evangeličanske cerkve z župniščem in kantorjevo hišo je obogatil podobo glavne mestne ulice. Nedaleč stran je svoje mesto dobila imenitna sinagoga, ki jo je zasnoval znani arhitekt tovrstnih objektov v ogrskem prostoru Lipót Baumhorn. Nove cerkvene stavbe so bile zunanji izraz moči in pomena treh verskih skupnosti, katerih dostojanstveniki so zasedli pomembne funkcije v mestnih upravnih, finančnih in šolskih institucijah ter bili ena od gonilnih skupin gospodarskega in kulturnega razvoja mesta. Ne glede na število vernikov, med katerimi so prevladovali katoličani, sta enakopravno sobivanje treh verskih skupnosti in sodelovanje njihovih predstavnikov pomembno vplivala na razvoj Murske Sobote v času od druge polovice 19. stoletja do konca tridesetih let 20. stoletja.

Ključne besede: Murska Sobota, tri cerkve, sobivanje, sodelovanje

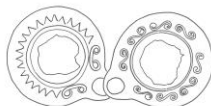

Boris Hajdinjak

Prvi tiski del rabina Iserlajna »Marburg«

Nedvomno najbolj znamenita osebnost srednjeveške mariborske judovske zgodovine je bil rabin Iserlajn ali Izrael »Marburg« (ok. 1390, Maribor – 1460, Wiener Neustadt). V času svojega delovanja v Mariboru (od 1425) in Wiener Neustadtu (od 1445) je sodil med najbolj vplivne rabine Rimsko-nemškega cesarstva, njegova mnenja pa so upoštevali tudi judovske skupnosti na območje Ogrske, Poljske in severne Italije. Toda glavni vzrok, da njegov sloves in pomen ostajata do danes, se je zgodil po njegovi smrti. Njegovi najpomembnejši deli *Terumat ha-desben* (*Daritev 354* (respons)), ki ga je uredil sam in vsebuje v naslovu navedeno število respons, in *Pesakim u-kešabim* (*Razsodbe in listine*) z 267 responsami, ki so jih njegovi učenci uredili po njegovi smrti, je že leta 1519 natisnil v Benetkah znameniti tiskar hebrejskih knjig kristjan Daniel Bomberg (ok. 1483, Antwerpen – po 1549, Antwerpen). Bomberg je sicer v letih 1516–1548 natisnil skoraj 200 hebrejskih knjig, a med njimi so med prvimi desetimi kar tri Iserlajnovе knjige. Poleg obeh navedenih knjig respons je Bomberg natisnil še Iserlajnovо knjigo *Beurim* (*Razlage*) k razlagam Tore znamenitega francoskega rabina Rašija (pravo ime Salomon sin Izaka, okoli 1040, Troyes – po 1105, Troyes). Prav dejstvo, da so bila Iserlajnova dela tako zgodaj natisnjena, govori o tem, da so bila za takratne Jude zelo pomembna. Obenem pa dejstvo, da je bil prvi tiskar Iserlajnovih del kristjan, govori o njihovi zanimivosti tudi za Nejudе. Tako so tiskana Iserlajnova dela postala dostopna naslednjim generacijam in zato so do danes ostala pomembna.

Ključne besede: Iserlajn (Isserlein), Maribor, Wiener Neustadt, Benetke, Bomberg

Norbert Johannes Hofmann

Nostra aetate* (No. 4) as a Compass for the Jewish-Catholic Dialogue

The article examines the Conciliar declaration in light of the previous historical circumstances and spiritual movements that led to the writing of this text and reflects on its theological importance. In the second step, the rich spiritual heritage shared by Christianity and Judaism is compared in terms of the concept of God, the Holy Scriptures and the expectation of the Messiah. Finally, some facts regarding the Wirkungsgeschichte of this Conciliar text are mentioned, particularly some initiatives of the Jewish-Catholic dialogue, the Catholic and Jewish documents following *Nostra aetate* (Nr. 4) and the interventions of the last three Popes.

Key words: Second Vatican Council, *Nostra aetate*, the Jewish-Catholic dialogue

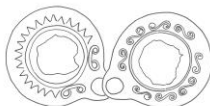
Nostra aetate (Nr. 4) kot kompas judovsko-katoliškega dialoga

Članek preučuje koncilsko izjavo v luči prejšnjih zgodovinskih okoliščin in dubovnih gibanj, ki so privedla do pisanja tega besedila, ter razmišlja o njenem teološkem pomenu. V drugem koraku primerjamo bogato dubovno dediščino, ki si jo delita krščanstvo in judovstvo, glede pojmov Bog, Sveto pismo in pričakovanje Mesije. Na koncu so omenjena nekatera dejstva v zvezi z vplivom tega koncilskega besedila, zlasti nekatero pobude judovsko-katoliškega dialoga, katoliški in judovski dokumenti po Nostra aetate (št. 4) in posredovanja zadnjih treh papežev.

Ključne besede: *Drugi vatikanski koncil, izjava Nostra aetate, judovsko-krščanski dialog*

---

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Hofmann>

Klemen Jelincič Boeta

Medieval Jewish Community of Maribor*

The following article discusses the Jewish presence in medieval Maribor from the 10th century to the expulsion in 1496. The discussion starts with the phenomenon of »Jewish villages« in the area of South-Eastern Alps in the framework of which also the appearance of the Jewish community of Maribor after 1200 should be understood. That community not only turned into a major regional Jewish centre, but also developed its own version of Ashkenazi liturgical rite and in the 15th century partially served as a home for the renowned halachic scholar Rabbi Israel Isserlein. As attested by numerous Jewish and non-Jewish sources, the community had a very rich organisational, cultural and economic life that continued until the expulsion.

Key words: Jews, Slovenia, Maribor, Middle-Ages, Inner Austria, Isserlein, Jewish villages

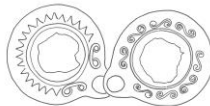
Srednjeveška judovska skupnost v Mariboru

Članek obravnava judovsko prisotnost v Mariboru, in sicer od 10. sto-letja pa vse do izгона leta 1496. Razprava se začne z vprašanjem »judovskih vasi« na področju jugovzhodnih Alp, v sklopu katerih je treba razumeti tudi nastanek mariborske skupnosti po letu 1200. Ta skupnost ni postala zgolj pomembno regionalno središče, temveč je razvila tudi svojo različico aškenaškega verskega obreda in v 15. sto-letju deloma služila kot dom znamenitemu učenjaku rabinu Israelu Isserleinu. Kot izpričujejo številni judovski in nejudovski viri, je skupnost razvila bogato organizacijsko, kulturno in gospodarsko življenje, ki se je nadaljevalo vse do izгона.

Ključne besede: *Judje, Slovenija, Maribor, srednji vek, Notranja Avstrija, Isserlein, judovske vasi*

---

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Jelincic>

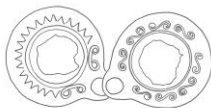
Marko Jesenšek

»Ne jej nobene gnusobel!« (5 Mz 14,3) Besedje katoliške, protestantske in židovske kuhinje

V članku je predstavljena svetopisemska kulinarika, ki izhaja iz 3. in 5. Mojzesove knjige (3 Mz 11, 1-47; 5 Mz 14, 3-21) in je primerjana v treh kuharskih priročnikih: (1) katoliškem – Eleonore Schmitt, *Svetopisemska kuharica*, 2010, (2) protestantskem – Leo Vogt, *Kuharska knjiga Lutbra in Melannchtona*, 2017, in (3) židovskem – Bojan Zadavec, *Za mizo s prekmurskimi Židi*, 2014. Kranjsko in prekmursko besedje je soočeno v Vodnikovih *Kuharskih bukvah* (1799), Zamejicevih *Novih kuharskih bukvah* (1850) in *Etnološkem slovarju Slovencev na Madžarskem/A magyarországi szlovének néprajzi szótára* (Marija Kozar, 1996).

Sveto pismo (»Gospod je govoril Mojzesu in Aronu«) v postavi o živalih, pticah in vseh živih bitjih, natančno določa, katero meso smejo jesti »Izraelovi sinovi«: parkljarje, ki imajo preklane parklje in prežvekujejo (prepovedane so svinje, zajci, jazbec in kamele; prav tako tudi divje živali, ki »hodijo po šapah«, in »vse živalce, ki mrgolijo po zemlji«: krt, miš, kuščarica, gekon, martinček, zelenec, močerad in kameleon), ribe (ne pa vodnih živali, ki nimajo lusk in plavuti) in kobilice, med pticami se ne sme jesti: orel, brkati ser, jastreb, kanja, sokol po njegovih vrstah, krokar po vseh njegovih vrstah, noj, postovka, galeb, kragulj po njegovih vrstah, čuk, kormoran, čebelar, sova, kavka, mrhar, štoklja, deževnik, smrdokavra in netopir.

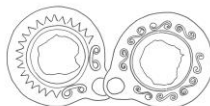
V slovenski kranjski in prekmurski kuharici je pripravljanje jedi odvisno predvsem od poljedelstva, živinoreje, nabiralništva in lova. V Prekmurju so med juhami najbolj znane npr.: kašina župa (iz prosene kaše), kapüstna župa (zeljna), škipkova (skutina), cvekova (žebljeva = mlečna), nakvašena repova (repna) in mlejčne aubrike (hladna kumarična juha), med močnatimi jedmi pa

zlevanke, npr.: tamadli ali žeti kaup (pšenična zlivanka), šterc (koruzna zlivanka), kaup (ajdova zlivanka). Značilna prekmurska jed so dödöle (krompirjevi žganci), na jedilniku je pogosto kapüsta (zelje), grajova kapüsta (fižolovo zelje), straušanca (kislo zelje s fižolom) ali küjana straušanca (koruzni žganci z zeljem). Ob mesariji (koline) je bila obvezna jed bujta repa, pripravljali pa so še krvavi šterc (pečeno kri), šunko pa so npr. dimili (sölkniivali).

Ključne besede: zgodovina slovenskega jezika, kranjski jezik, prekmurski jezik, besedje, svetopisemska kulinarika

Marko Jovanović

Franz Mußner's Interpretation of the Epistle of James and Its Impact on Jewish-Christian Dialogue*

One of the protagonists of Jewish-Christian dialogue in Germany was the late Franz Mußner (1916–2016), who, in 1985, was awarded for his contribution to this field with the Buber-Rosenzweig Medal. According to his own self-reflection, he owed his »discovery« of Judaism to his work on the commentary to the Epistle of James (1964, 67.75.81.87). The motto of Mußner's commentary is a dictum of Pope Pius XII: »We Christians are also Jews.« These programmatic words of the commentary oppose every strict demarcation and confrontation between Jews and Christians and demand a new questioning of Christian identity, which leads us to the question: What makes Mußner's commentary on James so important for the Jewish-Christian dialogue? This article shows that Mußner discovered a Jewish (as well as a Christian) profile of James on the basis of a theological closeness between the author of James and Jesus of the Gospels (he also drew a physical closeness between the author of the letter and Jesus). According to Mußner, this closeness was reflected in words about poor people, the image of God, faith, and justification of people.

Key words: Jewish-Christian dialogue, Epistle of James, Lord's brother, Franz Mußner, Martin Luther, roots, Jewishness

---

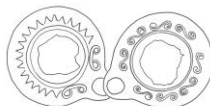
* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Jovanovic>

Interpretacija Jakobovega pisma po Franzu Mußnerju in njen vpliv na judovsko-krščanski dialog

Eden od protagonistov judovsko-krščanskega dialoga v Nemčiji je bil pokojni Franz Mußner (1916–2016), ki je bil leta 1985 za svoj prispevek na tem področju nagrajen z Buber-Rosenzweigovo medaljo. Glede na njegovo samorefleksijo je za njegovo »odkritje« judovstva zaslužno njegovo ukvarjanje s komentarjem k Jakobovemu pismu (1964, 67.75.81.87). Geslo Mußnerjevega komentarja je izrek papeža Pija XII.: »Tudi mi kristjani smo Judje.« Te programske besede komentarja nasprotujejo vsaki strogi razmejitvi in obračunu med Judi in kristjani ter zahtevajo nov premislek krščanske identitete, ki nas vodi do vprašanja: Zakaj je Mußnerjev komentar o Jakobu tako pomemben za judovsko-krščanski dialog? V članku bom pokazal, da je Mußner na podlagi teološke bližine med avtorjem Jakobovega pisma in Jezusa evangelijev (med njima je domneval tudi fizično podobnost) odkril židovski (pa tudi krščanski) Jakobov karakter. Po besedah Mußnerja se je ta bližina odražala v besedah o ubogih, Božji podobi, veri in opravičenosti ljudi.

Ključne besede: judovsko-krščanski dialog, Jakobovo pismo, Jezusov brat, Franz Mußner, Martin Luter, korenine, judovstvo

Edvard Kovač

Levinas in judovsko-krščansko prijateljstvo

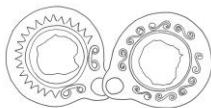
Emmanuel Levinas je v okviru srečevanj judovsko krščanskega prijateljstva v Parizu izgovoril znamenite besede kardinalu Jeanu Daniélouju: »Dragi pater, danes Judje ne želimo biti za vas kristjane zgolj pobožna relikvija.« Gre za priznanje, da je za današnji judovsko krščanski dialog premalo, če kristjani Judom priznajo anahronistično ohranjevanje starozavezne tradicije in jim današnja pojavnost Judov pomeni le vračanje v Jezusov zgodovinski čas z vsemi svojimi kulturnimi posebnostmi.

Toda kakšen je potem pozitiven pomen današnjega obstoja judovstva za kristjane in kakšen je prav tako pozitiven pomen današnjega obstoja krščanstva za Jude? To se je skozi desetletja spraševal veliki judovski filozof. Odgovor je iskal v dveh smereh: Judje lahko kristjanom ponudijo pričevanje žive Božje obljube, ki nikoli ne preneha in je lahko tudi danes s svojimi zahtevami za pravičnost in odgovornost korektiv krščanskemu sentimentalizmu ljubezni. In na drugi strani lahko krščanski Evangelij s svojo radikalnostjo Judom pomaga, da še bolje zaživijo svojo preroško etiko, saj lahko najdejo vzporednice med Talmudom in Evangelijem. Zato je tudi veliki talmudist rad navajal Mateja, 25. poglavje o poslednji sodbi.

36

Ključno vprašanje pa ostaja, kako živite poslanstvo izvoljenosti, Judov in kristjanov, da ne bi več prihajalo do obojestranskega izključevanja.

Ključne besede: Emmanuel Levinas, Biblija, Talmud, preroška etika, izvoljenost

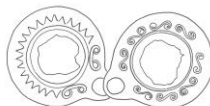

Aljaž Krajnc

Dāwūd al-Muqammaš in njegova recepcija krščanskega nauka

Z nastopom islama se pojavi nagel razcvet arabščine, ki se začne uporabljati tudi na teološkem področju. Ker so bile znotraj islamskega sveta vedno prisotne tudi druge religije, so se tudi te posluževale arabščine kot teološko-filozofskega jezika. Pri tem so različni teologi pisali polemične traktate proti svojim nasprotnikom, ki so lahko prihajali od zunaj ali od znotraj religije posameznega teologa. Močan teološki pečat so pustili tudi judovski teologi, ki so kristjanom in muslimanom želeli pokazati racionalno utemeljenost svoje ter nesmiselnost njihove religije. Prispevek obravnava arabsko piscočega judovskega teologa Dāwūda al-Muqammaša (9. stoletje po Kr.), čigar delo *Dvajset poglavij* (*ʿIšrūn maqāla*) je najstarejša ohranjena teološka suma v arabščini, to je delo, ki si zada obravnavati celoten teološko-filozofski nauk neke religije. Osmo poglavje tega spisa je posvečeno ovržbi krščanskega nauka o Sveti Trojici, deseto poglavje pa je posvečeno ovržbi nauka o rojevanju in učlovečenju Sina. V prispevku bomo Dāwūdovo kritiko umestili v širši kontekst transkonfesionalne polemike v islamskem svetu, s posebnim ozirom na judeo-arabsko tradicijo.

Gljučne besede: Dāwūd al-Muqammaš, judeo-arabska tradicija, judovstvo, kritika krščanstva, kalām, religijska polemika

Jože Krašovec

Hermenevtika dialoga v delih Hermanna Cohena, Franza Rosenzweiga in Martina Bubra*

Hermenevtika dialoga v delih Hermanna Cohena, Franza Rosenzweiga in Martina Bubra poglobljeno razkriva skupno jedro vseh judovsko-krščanskih virov od Svetega pisma dalje. Temeljno spoznanje teh virov je, da dialog ni stvar formalnega dogovora med posamezniki in skupinami, ampak pomeni živeti osebni odnos v razmerju do Boga, človeka in sveta. Hermenevtika dialoga na tej osnovi je torej revolucionarna novost v primerjavi s celotno zgodovino filozofskega idealizma v smislu presežnih univerzalij (Platon) in ontološke monistične filozofije absolutnega idealizma (Hegel in Schelling), ki s spekulativno filozofsko metodo ustvarja prepad med abstraktno idejo in konkretno resničnostjo sveta, v katerem ljudje iščejo svojo osebno duhovno identiteto v živetih odnosih do Boga, soljudi in sveta. Članek razkriva skupne točke hermenevtike dialoga pri treh judovskih filozofih, specifično vsakega od njih in možnosti dialoga med Judi in kristjani. Cilj raziskave je ugotoviti, kakšne so posledice »eksistencialne revolucije« za področje filozofije, teologije in versko prakso, za področje znanosti in umetnosti, za vrednotenje ljudi kot osebnih bitij v njihovi duhovni identiteti in za interakcijo med ljudmi kot osebami in kot člani ožje (družina) ali širše skupnosti (verska in civilna družba). Hermenevtika dialoga na eksistencialni ravni omogoča novosti več vrst tako na področju teorije kot prakse. Med najpomembnejšimi novostmi so posledice za dojetje možnosti in meja jezika, da ustrezno izrazi duhovne vsebine, med drugim Božje atribute in človeške kreposti v njihovi vzajemnosti in nasprotjih. Na področju literature in umetnosti to pomeni optimalno izrabo »nove kritike«, ki podpira metodološko načelo natančnega branja v postopku celostne interpretacije.

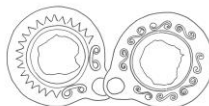
* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Krasovec>

Ključne besede: Herman Cohen, Franz Rosenzweig, Martin Buber, stvarjenje in odrešenje, svetopisemske osnove dialoga, *Zvezda odrešenja*, *Jaž in Ti*, dialog med Bogom in človekom, dialog s svetom

Hermeneutics of Dialogue in the Works by Hermann Cohen, Franz Rosenzweig and Martin Buber

The hermeneutics of dialogue in the works of Hermann Cohen, Franz Rosenzweig, and Martin Buber reveals in depth the common core of all Judeo-Christian sources, beginning with the Bible. The fundamental realization of these sources is that dialogue is not a matter of formal agreement between individuals and groups, but rather means living a self-relationship in relation to God, humans, and the world. The hermeneutics of dialogue on this basis is therefore a revolutionary novelty in comparison with the whole history of philosophical idealism in the sense of transcendent universals (Plato) and the ontological monistic philosophy of absolute idealism (Hegel and Schelling) that creates a gap between abstract idea and concrete reality of the world in which humans seek their personal spiritual identity in living relationships with God, fellow human beings, and the world. The article reveals the common points of the hermeneutics of dialogue in the three Jewish philosophers, the specifics of each of them and the possibilities of dialogue between Jews and Christians. The aim of the research is to determine the consequences of the »existential revolution« for philosophy, theology and religious practice, for science and art, for the evaluation of humans as personal beings in their spiritual identity and for interaction between people as persons and as members of the family or wider communities (religious and civil society). The hermeneutics of dialogue at the existential level enables innovations of several kinds in both the field of theory and practice. Among the most important innovations are the consequences for perceiving the possibilities and limits of language to properly express spiritual content, including God's attributes and human virtues in their reciprocity and opposites. In the field of literature and art, this means

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

the optimal use of the »new critique«, which supports the methodological principle of close reading in the process of holistic interpretation.

Key words: *Franz Rosenzweig, Martin Buber, Creation and Salvation, Biblical foundations of dialogue, The Star of Salvation, I and You, dialogue between God and humans, dialogue with the world, liturgical actualization, Maimonides about God's attributes*

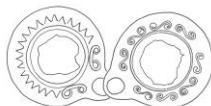
Mark Krenn

Fotograf Julij (Gyula) Schönauer (1894–1945) in sporočilnost njegovih fotografij v versko polimorfni družbi severovzhodnega Prekmurja

Fotograf judovskega rodu Julij (Gyula) Schönauer (1894–1945) je s svojim fotografskim delom v versko in narodnostno razslojenih vaseh severovzhodnega Prekmurja med letoma 1930 in 1944 vzpostavil trajne kulturnozgodovinske identifikatorje tega prostora. Danes jih prepoznamo tudi kot primarne vizualne nosilce informacij v strokovni literaturi s področja etnologije, arhitekture, lokalne in verske zgodovine, njegovi fotografski zapisi pa nam obenem pomagajo pri deskripciji socialno topografskih elementov takratne družbe.

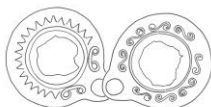
Julij se je rodil leta 1894 v Lipovcih očetu Móriczu in materi Franciszki, njegova družina pa je pred prvo svetovno vojno živela v Ižakovcih. Leta 1925 se je Julij poročil z Elizabeto Leitner, rojeno leta 1904, iz Gardinovca – danes Hrvaška, s katero sta se najkasneje do leta 1926 preselila v Turnišče. V zakonu sta se jima rodila sin Ladislav in hči Helena. Julij se je v tem času preživljal kot brivec. Konec dvajsetih let 20. stoletja se je nato začel ukvarjati tudi s fotografijo. Okrog leta 1930 se je družina Schönauer preselila v Šalovce. Tudi tu se je Julij sprva ukvarjal z brivsko obrtjo, po letu 1933 pa le še s poklicno fotografijo.

Njegova fotografija je tehnično izvrstna, likovno preiščljeno izpeljana ter motivno raznolika – prevladujejo portretna fotografija in posnetki družabnih dogodkov. Vendarle pa je opaziti, da zlasti posnetki smrti, s specifičnim slikovnim izrisom, presegajo standardizirana izhodišča takratne fotografske produkcije. Na teh posnetkih izrazito izstopajo dirigirane skupine pogrebcev ali posamezniki, ki jih je Schönauer suvereno postavil v liturgično mizansceno fotografskega prizora. Prav tako

pomembni so tudi njegovi posnetki vernakularne arhitekture in verskih stavb (cerkva in verskih šol) katoliške in evangeličanske verske skupnosti. Enako velja za posnetke – portrete pripadnikov različnih etničnih skupin, ki so živele (in živijo) v tem prostoru. V ospredju so portreti romskih (večinoma krščanskih) družin iz naselja Mali Šalovci in posnetki lokalne judovske skupnosti. Med letoma 1941 in 1944 je Julij portretiral madžarske orožnike iz orožniške postaje v naselju Hodoš (sosednja vas). 10. ali 11. maja 1944 so ga prav ti orožniki skupaj z njegovo družino aretirali in poslali v koncentracijsko taborišče. Julij je bil usmrčen 28. februarja 1945 v Flossenbürgu.

Ključne besede: Julij (Gyula) Schönauer, fotograf, poklicna fotografija, severovzhodno Prekmurje, kulturnozgodovinski identifikatorji, portretna fotografija, posnetki družabnih dogodkov, smrt, pogrebci, prizori, judovska skupnost, orožniki, Šalovci, Flossenbürg

Sebastjan Kristovič

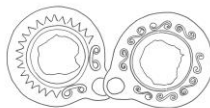
Pomen in razsežnost dialoga pri Dostojevskem

Dialog pri Dostojevskem ne pomeni preprostega komuniciranja. V sodobnem času velikokrat razumemo dialog v smislu retoričnega prepričevanja, ki bazira na takšni ali drugačni moči in želi drugega prepričati v svoj prav. Kadar drugi ne sprejema/-jo te »absolutne resnice«, ki jo poseduje nekdo ali neka skupina, je le še majhen korak do vsiljevanja te resnice, ki posledično pomeni degradacijo človekovega dostojanstva in osebne svobode.

V prispevku je preko fenomenološko-hermenevtične in analitično-sintezne metode predstavljen pomen in razumevanje dialoga v delih Dostojevskega. Dostojevski odpira novo razsežnost razumevanja dialoga, ki je v konstitutivni navezavi *biti* z razumevanjem svobode, ljubezni, identitete, lepote, vere in smisla. »Biti« (lat. *existere*) pri Dostojevskem pomeni, »biti v dialogu«. Dialog ima v tem smislu sidrišče na ontološki ravni in spada v *red ljubežni* (lat. *ordo amoris*). Ljubezen pa ni neko trenutno razpoloženje ali nek čustveni zanos ampak je osnovni princip eksistence, delovanja in življenja. V tem smislu je ljubezen vrhunec dialoga. Paradigma dialoga pri Dostojevskem tako predstavlja *modus operandi* univerzalnega dialoga.

Odnos do judov je pri Dostojevskem izrazito ambivalenten, podobno kot je ambivalentnost zapisana v sam gen Dostojevskega in njegovega dela. Ambivalentnost kompleksnega »judovskega vprašanja« se pri pisatelju rešuje na pristno dialoški ravni, katere konstitutivni element je dejavna ljubezen.

Ključne besede: Fjodor Mihajlovič Dostojevski, dialog, svoboda, smisel, ljubezen, judovstvo

Ivan Macut, Petar Macut

Anti-Semitism in the Catholic daily newspaper *Hrvatski Glas* in 1941*

The paper examines the relationship between the Catholic Church and the Jewish community in a particularly important and traumatic time for Jews, i.e. during the establishment and consolidation of the new Ustasha government in the Independent State of Croatia in 1941. As the Catholic daily newspaper *Hrvatski Glas* (*Croatian Voice*) was published regularly from January to the end of August 1941, we will look for the answers to the following questions by analyzing newspaper contents: How does this Catholic newspaper deal with the Jewish question which became particularly relevant with the establishment of the Independent State of Croatia? Is anti-Semitism present in this newspaper and to what extent? Is it something imposed or can one conclude that the newspaper editorial team and the Ustasha authorities worked together in an informal manner?

The comparative analysis will compare the anti-Semitic content of *Hrvatski Glas* with other Catholic media in order to find similarities and differences on the subject in a broader context. If we look at anti-Semitism within the scope of the entire Catholic press in the area of the Independent State of Croatia, we can see a multitude of possible reactions to the official anti-Semitism of the Ustasha authorities. This investigation shows that *Hrvatski Glas* belonged to the circle of newspapers that actively and unreservedly supported the anti-Semitic policies of the Ustasha government.

Key words: anti-Semitism, Catholic daily newspaper *Hrvatski Glas*, Independent State of Croatia, Ustasha government

---

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Macut>

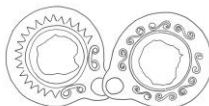

Antisemitizem v katoliškem dnevniku Hrvatski Glas v letu 1941

Prispevek raziskuje odnos med Katoliško cerkevijo in judovsko skupnostjo v za Jude posebej pomembnem in travmatičnem času ustanavljanja in konsolidacije ustaškega režima v Neodvisni državi Hrvaški leta 1941. Na podlagi zapisov v katoliškem dnevniku Hrvatski glas, ki je od januarja do konca avgusta 1941 redno izhajal, bomo iskali odgovore na naslednja vprašanja: Kako ta katoliški časopis obravnava judovsko vprašanje, ki je postalo še posebej aktualno z ustanovitvijo Neodvisne države Hrvaške? Ali je antisemitizem prisoten v tem časopisu in v kolikšni meri? Gre pri tem za vsiljeno ali prostovoljno sodelovanje uredništva časopisa z ustaško oblastjo?

S primerjalnim pristopom bomo analizirali antisemitsko vsebino dnevnika Hrvatski Glas z drugimi katoliškimi mediji, da bi ugotovili podobnosti in razlike v širšem kontekstu. Ob primerjavi katoliškega tiska na območju Neodvisne države Hrvaške glede obravnave antisemitizma se kaže množični odziv na uradni antisemitizem ustaških oblasti. Raziskava ugotavlja, da je Hrvatski glas pripadal krogu časopisov, ki so aktivno in brez pridržkov podpirali antisemitsko politiko ustaške vlade.

Ključne besede: *antisemitizem, katoliški dnevnik Hrvatski Glas, Neodvisna država Hrvaška, ustaška vlada*

Petr Mareček

A Crux Interpretum in Jas 4,5*

Verse Jas 4,5 poses two problems for exegetes. On the one hand, it is not easy to identify the apparent quotation from Scripture, and on the other hand, it is difficult to determine the meaning of this verse as a whole, as well as each statement in it. This text begins with a rhetorical question (»Or do you think it doesn't make sense what Scripture says?«, Jas 4,5a) and is followed by a statement (»He [God] jealously longs for the spirit which [God] dwelt in us«, Jas 4,5b). The statement Jas 4,5b, which is presented as a biblical quote, is not found in the Old Testament or in the surviving unbiblical writings as a literal quote. It is not entirely possible to exclude the option that James cites an unknown work in Jas 4,5b, but it is more likely that he created a biblical quote from various elements of Scripture on the subject of God's jealousy, which is linked to the idea of Israel's chosen people as the bride of their God.

Key words: Biblical exegesis, The Catholic Epistles, The Letter of James, *Crux interpretum*, The Old Testament

Crux Interpretum v Jak 4,5

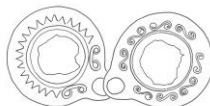
Vrstica Jak 4,5 predstavlja za eksegete dva problema. Po eni strani je ni enostavno prepoznati kot citat iz Svetega pisma, po drugi strani pa je težko določiti pomen tega verza kot celote in vsake izjave v njem. Besedilo se začne z retoričnim vprašanjem (»Ali mislite, da Pismo v prazno pravi?«, Jak 4,5a), sledi pa mu izjava (»Bog do ljubosumnosti brepeni po Dubu, ki ga je naselil v nas«, Jak 4,5b) Dobesedne izjave Jak 4,5b, ki je predstavljen kot svetopisemski citat, ne najdemo v Stari zavezi niti v obranjenih nebiblijskih spisih. Ni mogoče povsem izključiti

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Marecek>

možnosti, da Jakob v 4,5b citira neznano delo, zdi pa se verjetneje, da je iz različnih elementov Svetega pisma ustvaril biblijski citat na temo Božjega ljubosumja, ki je povezano z idejo o izbranem ljudstvu Izraela kot nevesti svojega Boga.

Ključne besede: *biblijska eksegeza, pisma, Jakobovo pismo, Crux interpretum, Stara zaveza*

Maksimilijan Matjaž

Pavlovo razumevanje postave in del postave v Pismu Galačanom. *The New Perspective on Paul* in nov pogled na Pavlov odnos do judovstva*

V prispevku bodo predstavljeni ključni elementi raziskovanja novega pogleda na Pavla (*The New Perspective on Paul*), ki so Pavla in njegovo teologijo močneje postavili v kontekst judovstva njegovega časa. Celovit pogled na Pavla daje nov zagon tudi odnosom med Judi in kristjani. V izbranih odlomkih Pisma Galačanom bomo preverili Pavlovo razumevanje postave, del postave, opravičenja po veri, kot temelj novega življenja. Pavel tako kot njegovi judovski nasprotniki v Galaciji postave nikoli ni razumel ozko kot pot za doseg opravičenja, temveč kot temeljno Božje razodetje, ki je vzpostavilo izvoljeno Božje ljudstvo. Pokazati želimo, da lahko nov pogled na Pavla da tudi razvoju krščansko-judovskih odnosov nov zagon in novo vsebino. Pavlova in judovska teologija gradita na skupnem temelju razodetja, ki izvira iz Božjega klica človeka v obljubljeno deželo, to je v novo zavezno občestvo z njim. Ta klic je izziv tudi za sodobne odnose med Judi in kristjani.

Ključne besede: Apostol Pavel, Nov pogled na Pavla, Pismo Galačanom, postava, Tora, nomos, dela postave, opravičenje, vera, judovstvo, dialog, ekumenizem

---

* Prispevek je nastal kot rezultat dejavnosti raziskovalnega programa P6-0262 *Judovsko-krščanski viri in razsežnosti pravičnosti*, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

<https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Matjaz>

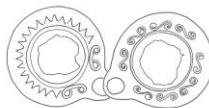

Paul's Understanding of the Law and Works of the Law in Galatians. The New Perspective on Paul and a New Look at Paul's Relationship to Judaism

The paper presents the key elements of exploring the New Perspective on Paul, which placed Paul and his theology more strongly in the context of the Judaism of his time. A holistic view of Paul also gives new impetus to the relationship between Jews and Christians. In selected passages from the Epistle to the Galatians, we will examine Paul's understanding of the Law, works of the Law, and of justification by faith, as the foundation of a new life. Paul, like his Jewish opponents in the Galatians, never understood the Law narrowly as a way to achieve justification, but as a fundamental revelation of God that established God's chosen people. We want to show that a new view of Paul can also give new impetus and new content to the development of Christian-Jewish relations. Paul's and Jewish theology builds on a common foundation of revelation that stems from God's call of man to the promised land, i.e. into a new covenant communion with him. This call is also a challenge for modern relations between Jews and Christians.

Key words: *Apostle Paul, New Perspective on Paul, The Epistle to the Galatians, faith, Law, Torah, Righteousness, works of the Law, Judaism, dialog, ecumenism*

Aleš Maver

Od Jakoba do Markiona. Dvoumnosti odnosa med kristjani in Judi v prvih stoletjih Cerkve

Odnos krščanskih Cerkva do judovstva je bil skozi vso zgodovino obremenjen s precejšnjo dvoumnostjo. Če je po eni strani judovska in starozavezna dediščina že v prvih stoletjih služila za legitimacijo krščanstva v grško-rimskem svetu, je po drugi strani prihajalo do glasnega zavračanja (sočasnega) judovstva. Enak vzorec se je ponavljal dolga stoletja. Izkušnja šoe in v primeru Katoliške cerkve precej očitna sprememba prej prevladujoče paradigme na drugem vatikanskem koncilu je krščanske teologe in zgodovinarje zgodnjega krščanstva prisilila v obsežno soočanje s preteklimi miselnimi vzorci.

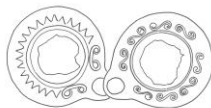
Pri tem je nelagodje zaradi antijudaizma v krščanskih vrstah v zgodovini in sodobnosti pripeljala tudi do skrajnih predlogov, po katerih naj bi bila skupnost Jezusovih privržencev v prvih desetletjih in več izključno judovska in naj pravzaprav ne bi kazala nobenih krščanskih posebnosti. Prispevek želi v luči takih pogledov opozoriti, da je dvoumnost odnosa med »starejšimi in mlajšimi brati«¹ položena krščanstvu v zibelko in s tem zanj konstitutivna. Ravno ločevanje od judovstva je namreč lahko vzpostavilo kristjane kot samostojno skupnost, ki pa se po drugi strani ni mogla odreči navezanosti na judovska izročila.

Poglavitni predmet analize bodo tako odpoved obrezovanju in drugim judovskim predpisom v desetletjih po križanju, pomen uničenja jeruzalemskega templja leta 70 za razvoj zgodnjega krščanstva in slednjič Markionov predlog popolne prekinitve z judovsko dediščino v 2. stoletju po Kr. Tudi njegova odločna zavrnitev v osrednjem krščanskem toku je bila ambivalentna. Če je dvignila vrednost judovskega izročila za kristjane, je sočasno verjetno pomenila zaostritev odnosa do konkretnih Judov

tedanjega časa, s čimer je močno vplivala na nadaljnji razvoj tega zapletenega odnosa.

Ključne besede: zgodnje krščanstvo, krščanski antijudaizem, »apostolski koncil«, padec jeruzalemskega templja, Markion, judovsko-krščanski dialog

Branko Murić

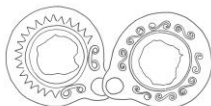
Ecclesia cum populo Iudaico intime connexa est. Cardinal Franjo Šeper's Conciliar Intervents in Service of Revitalizing Church Relations with the Jews

The Second Vatican Council was the most important event of the Catholic Church in her modern history. In the complex conciliar movement, the Church opened herself up in respect to the *others*: revisiting relations to the world, to other Christians, to other religions – specially Judaism and Islam. Council's declaration on the relation of the Church to non-Christian religions *Nostra aetate* is unique ecclesiastical document with extended hands of the Church for dialogue with non-Christian religions.

First step in our approaching the topic would be to illuminate the context and reasons why the Council needed to express itself about Jews. Secondly, it is interesting to see how the affirmation of enduring character of God's covenant with people of Israel impacted the development of the conciliar doctrine (e.g. on divine revelation, ecclesiology, religious freedom), and after the Council still continues to affect the development of catholic theology.

Today it is quite vivid dispute about hermeneutics of the texts promulgated on the Council and the post-conciliar reception of the doctrine expressed with *pastoral* concerns. In this sense, I will take in consideration reviewing an eventual role that cardinal Franjo Šeper played in conciliar processes focusing on Jewish-Christian relationship.

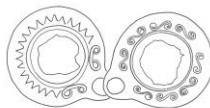
It is important to exam the role that Šeper played with his two well-noticed conciliar intervents where he expressed his proposals and insisted on reconsideration in positive sense that »Iudaei longe plura quam alii populi com Ecclesia habent communia« (as it is

stressed in his intervent regarding improvements of The Constitution on the Church *Lumen gentium*). In his second speech remarkably titled *Ecclesia cum populo Iudaico intime connexa est* he insisted and stressed that the future text of *Nostra aetate* would have to express greater pastoral care instead of emphasizing doctrinal peculiarities. He insisted on improvements that would be more complementary with the requirements of the Church of dialogue already proposed by pope Paul VI in the encyclical *Ecclesiam suam*. Also, it is important to notice Šeper's persistence considering the topic Jewish-Christian relations especially through his work in Theological Committee and Subcommittee.

Cardinal Šeper was the archbishop of Zagreb (1960–1969). During the Council he was a member of the Theological Committee and Subcommittee. After the Council he was nominated the first Prefect of The Congregation for the Doctrine of the Faith (1968–1981); also, he was the President of The International Theological Commission (1969–1981) and the President of The Pontifical Biblical Commission (1972–1981).

Key words: Franjo Šeper, Second Vatican Council, *Nostra aetate*, *Lumen gentium*, people of God, Jewish-Christian dialogue

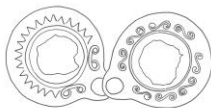
Leon Novak

Pogled na *Dabru emet* z evangeličanskega stališča

Pred dvajsetimi leti (2000) je bil s strani National Jewish Scholars Project v ZDA objavljen dokument *Dabru emet* (govorite resnico) – judovsko stališče do kristjanov in krščanstva. *Dabru emet* je v prvi vrsti ponudba pripadnikom in pripadnicam judovske skupnosti, da premislijo o svoji drži do kristjanov, hkrati pa je tudi priložnost za nadaljevanje pogovora med kristjani in Judi. Odnos evangeličanov do Judov je bil skozi zgodovino bivalenten. Na eni strani navdušenje, kot pri mladem Luthru, potem pa razočaranje in hladen pristop (Luther v poznejšem obdobju). Protestantske skupnosti, še posebej pa Evangeličanska cerkev v Nemčiji, so po zločinskem holokavstu kritično analizirale svoj odnos do Judov tekm zgodovine in obžalovale negativno držo do njih. Rezultat te kritične samorefleksije so jasno izoblikovana in zavzeta stališča, ki ostro obsojajo antisemitizem in na novo definirajo razmerje/odnos Judje-kristjani s strani evangeličanov. Na tem temelju je skupni odbor »Cerkev in judovstvo«, ki so ga ustanovile evangeličanske nemške deželne Cerkve, oblikoval skupna stališča do *Dabru emet-a*. Ta naj bi služila kot izhodišče za nadaljevanje pogovorov med kristjani in Judi.

V Prekmurju, kjer so se vse do danes na ozemlju RS evangeličani ohranili v največji meri, je poleg katoliške do druge svetovne vojne prav tako živela močna judovska skupnost. Prav to je svojevrsten pokazatelj o medsebojnem sožitju teh treh verskih skupnosti na razmeroma majhnem geografskem prostoru in v tedanjem kontekstu zgodovinsko-političnih sprememb.

Ključne besede: *Dabru emet*, evangeličani, Judje, Pomurje, katoličani

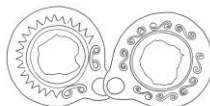

Drago Karl Ocvirk

Zavzemanje judov in katoličanov za humanizem

V zadnjem stoletju je bil humanizem v praksi na udaru totalitarizmov, v teoriji pa so ga odpisale ideologije in filozofije. Danes je med kladivom transhumanizma, ki hoče človeka osvoboditi njegovih biološko-živalskih danosti in ga napraviti za boga, in nakovalom animalizma, ki človeku odreka kakršno koli posebnost in ga zato utaplja v živalskem svetu, živalim pa daje enake pravice v naši skupnosti kot človeku. Med tistimi, ki še vedno stavijo na humanizem, so tudi judi in katoličani. Humanizem v »izčisti obliki« se za Levinasa nahaja v judovskem Svetem pismu, papež Frančišek pa podaja katoliško videnje »celostnega humanizma«. Kakšen je torej prispevek judov in kristjanov v zavzemanju za humanizem in kako se njihovi pogledi pri tem ujemajo in (morda) razhajajo, je predmet tega prispevka.

Ključne besede: humanizem, judi, katoličani, Emmanuel Levinas, Frančišek, Okrožnica o skrbi za skupni dom, dialog, transhumanizem, animalizem

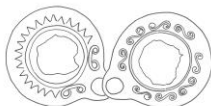

Mari Jože Osredkar

Nastanek dokumenta *Nostra aetate*

Dokument drugega vatikanskega koncila, na katerem temelji moderen katoliški nauk o medreligijskem dialogu, *Nostra Aetate* oziroma *Izjava o razmerju Katoliške cerkve do nekrščanskih verstev*, je nastajal od 1960. do 1965. leta. Papež Janez XXIII. je delo zaupal kardinalu Avguštinu Bei. Osnutek besedila dokumenta je šel skozi štiri redakcije. Koncilski očetje so besedilo želeli najprej uvrstiti kot dodatek dokumentu *O ekumenizmu*, nato so predlagali, da bi bil samostojno poglavje v dokumentu *Lumen Gentium*, končno so izglasovali, da besedilo, ki je v zametkih želelo govoriti le o Judih, na koncu pa je opredelilo razmerje Katoliške cerkve do nekrščanskih verstev, postane samostojen koncilski dokument.

Ključne besede: *Nostra aetate*, razvoj besedila, kardinal Bea, Judje, medreligijski dialog

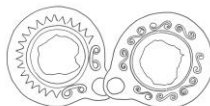

Maria Carmela Palmisano

Od *Nostra aetate* do *Veritatis gaudium*: prehojena pot in nova obzorja v judovsko- krščanskem dialogu

Prispevek v prvem delu predstavlja osnovne smernice judovsko-krščanskega dialoga v deklaraciji drugega vatikanskega koncila *Nostra aetate* (števil. 4) ob 55. obletnici njene objave. V drugem delu povzema področja, na katerih se je v evropskem prostoru najbolj razvil medreligijski dialog in nekatere nove teološke vsebine, ki so ga zaznamovale. Tretji del povezuje vsebino deklaracije z novejšim dokumentom o teološkem študiju in o delovanju teoloških in drugih cerkvenih fakultet, kakor jih zarisuje nova apostolska konstitucija *Veritatis gaudium* (proemium, števil. 4). Ta navaja štiri kriterije za delo prenove teoloških študij: kerigmo, vsestranski dialog, inter in transdisciplinarnost ter mreženje, ki odpirajo v zadnjih letih nova obzorja in navdihujejo nadaljnje korake tudi na poti judovsko-krščanskega dialoga, medsebojnega spoznavanja in sodelovanja v službi sodobnega človeka.

Ključne besede: drugi vatikanski koncil, *Nostra aetate*, *Veritatis gaudium*, judovsko-krščanski dialog, teološki študij, kerigma, interdisciplinarnost, transdisciplinarnost, mreženje

Edith Petschnigg

Between Studying the Bible and Coping with the Past: Jewish-Christian Dialogue in the Post-council Period in Germany and Austria*

The decades following the tragedy of the Shoah marked a crucial turning point in how Christian theology would define its approach not only to Judaism but also to the first part of Scripture – the Old Testament or the Hebrew Bible. Gradually, Christian churches had to confront their own centuries-old, anti-Jewish tradition and slowly came to the realization that Christianity's anti-Judaism and the Church's wide-spread silence in the face of the atrocities of World War II had contributed to the heinous crimes committed by the Nazi regime. Grassroot initiatives for a Jewish-Christian Dialogue are one significant result of that shift in mindset. This paper concentrates on Jewish-Christian Dialogue initiatives based on the Hebrew Bible, which were established in the years and decades after the Second Vatican Council in post-Nazi Germany as well as in post-Nazi Austria.

Key words: Jewish-Christian dialogue, grassroot initiatives, post-council period, Germany, Austria

*Med preučevanjem Biblije in soočanjem s preteklostjo:
judovsko-krščanski dialog v pokoncilskem obdobju v Nemčiji in
Avstriji*

*Desetletja po tragediji šoa so pomenila ključno prelomnico v tem, kako
bo krščanska teologija opredelila svoj pristop ne samo do judovstva,
temveč tudi do prvega dela Svetega pisma – Stare zaveze ali hebrejske
Biblije. Krščanske cerkve so se morale postopoma soočiti s svojo stoletno*

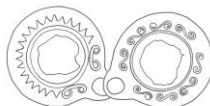
---

* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Petschnigg>

protijudovsko tradicijo in počasi so prišle do spoznanja, da sta krščansko protijudovstvo in razširjena tišina Cerkve ob grozodejstvih druge svetovne vojne prispevala h gnusnim zločinom, ki jih je zagrešil nacistični režim. Množične pobude za judovsko-krščanski dialog so pomemben rezultat tega premika v miselnosti. Ta članek se osredotoča na pobude judovsko-krščanskega dialoga, ki temeljijo na hebrejski Bibliji in so bile osnovane v letih in desetletjih po drugem vatikanskem koncilu v postnacistični Nemčiji in v postnacistični Avstriji.

Ključne besede: *judovsko-krščanski dialog, množične pobude, obdobje po koncilu, Nemčija, Avstrija*

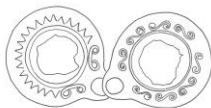
Mateja Pevec Rozman

Oseba in dialog: medsebojnost (»das Zwischen«) kot ontološki temelj dialoga pri Martinu Bubru

Živimo v dobi postmoderne, ki je vse od časov novega veka, renesanse in razsvetljenstva, v znamenju človeka. V središču pozornosti je predvsem ta svet in človek v njem. Človeku je vse podvrženo, človek je (hoče biti) merilo vsega. Problem antropocentrizma se kaže predvsem v tem, da si človek kot subjekt ne podreja le objektov ampak si želi podrediti tudi druge subjekte. Tako je novoveška emancipacija subjekta pripeljala do skrajnega individualizma, do brezkompromisnega uveljavljanja posameznikovih osebnih teženj in interesov, ne oziraje se na skupno dobro, skupno dobro neke konkretne skupnosti ali celotnega človeštva.

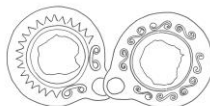
Sodobna gospodarska, ekološka, kulturna, socialna in družbena kriza so tako nekatera izmed znamenj, ki govorijo o krizi človeka, o krizi, v kateri se je človek znašel kot subjekt. Zato je potrebna nova opredelitev človeka, opredelitev, ki bo presegla ozko subjektivistično paradigmo in pokazala na človekovo celovitost in njegovo bistvo. Človek ni le subjekt ampak predvsem oseba, je bitje, ki ga ni mogoče razumeti zgolj iz njega samega, temveč iz odnosa do drugih ali z drugimi (Drugim). To posebej naglašata tudi personalistična filozofija, ki poudarja, da je človek predvsem bitje odnosov, bitje, ki se iz odnosa poraja in v odnosu oblikuje; zgolj zaradi odnosa z d(D)rugim se more v polnosti uresničevati in more postajati to, kar po svojem bistvu je.

V pričujočem prispevku najprej orišemo temeljne poteze antropocentrizma in nato, v drugem delu, predstavimo novo, celovito pojmovanje človeka, kot ga zastopa personalistična filozofija. Personalizem obravnava človeka kot celovito bitje v

vseh njegovih razsežnostih in presega zgolj ozko in osiromašeno subjektivistično pojmovanje. Osiromašena podoba človeka namreč onemogoča dialog in harmonično sobivanje različnosti in drugačnosti. Poglavitni del prispevka je namenjen iskanju možnosti dialoga, kot se to kaže v personalistični filozofiji, posebej v misli Martina Bubra. Judovski filozof Buber podaja skozi svojo popolnoma svojevrstno filozofijo novo izhodišče za pogled na človeka v njegovi družbeni in osebni, moralni in religiozni razsežnosti. Tako se pokaže »medsebojnost« kot osnovno človeško dejstvo, kot področje rojstva in življenja človeške osebe v vsej njeni pristnosti. Cilj prispevka je pokazati na nezadostnost antropocentričnega pojmovanja človeka, ki vodi v odtujitev, v bivanjsko krizo in posledično splošno kulturno in družbeno krizo, krizo medčloveških odnosov in nenazadnje krizo spoštovanja človekovih pravic, spoštovanja drugosti in drugačnosti. Temeljna teza prispevka je v novem izhodišču pogleda na človeka, kot ga podaja personalistična filozofija, predvsem Bubrova misel, kjer je človeškost mogoče živeti samo v odnosu z drugim/-i in se »medsebojnost« kaže kot možnost in temelj dialoga.

Ključne besede: dialog, oseba, subjekt, medosebni odnos, medsebojnost, postmoderna, antropocentrizem, personalizem

Renato Podbersič

Angelo Vivian. Prispevek k biografiji pozabljenega slovenskega judaista

Angelo Vivian (1942–1991), sin italijanskega karabinjerja in slovenske matere iz Idrije, duhovnik, judaist, univerzitetni profesor, prevajalec, urednik in publicist, je danes skorajda neznan v slovenski javnosti. Doktoriral je v Ljubljani (1970) in Firencah (1974). Objavljal je v številnih jezikih, tudi v slovenščini. Umril je nenadne smrti, njegovo bogato gradivo, ki se nahaja v kraju San Miniato v Toskani pa še čaka na ustrezno ovrednotenje.

Po različnih strokovnih ustanovah je iskal ostanke hebrejskih napisov in knjig. Z odličnim paleografskim znanjem mu je uspelo odkriti vrsto za naše razmere pomembnih besedil, ki jih je obdelal in objavil v številnih prispevkih.

Ključne besede: Angelo Vivian, judaistika, hebrejska paleografija, revija *Egitto e Vicino Oriente*

Franjo Podgorelec

Edith Stein u kontekstu židovsko-kršćanskog dijaloga

U članku se želi istražiti u kojoj mjeri i u kojim aspektima Edit Stein (1891. – 1942.), Židovka, filozofkinja, obraćenica na kršćanstvo, karmelićanka, deportirana i ubijena u Auschwitzu, može svojim životnim iskustvom i naukom biti most i posrednica židovsko-kršćanskog dijaloga. Posebnost ovakvog pristupa temi stoji u činjenici što nije isključivo teoretske nego i egzistencijalne naravi. Ona je židovsko-kršćanski odnos proživljavala u osobnom iskustvu i unutar svoje obitelji. Posebice dramatično reflektirao se u njenom odnosu prema majci koju je jako voljela. Majka je ostala iskrena židovska vjernica sve do smrti, te se kao takva teško nosila s činjenicom da je njezina kći mezimica prešla ne samo na kršćanstvo, nego i u jedan od najstrožih klauzurnih katoličkih redova.

Budući da je kao filozofkinja bila sklona kritičkom promišljanju, njeno egzistencijalno iskustvo nije moglo ostati na doživljajnoj razini već je nastojala teoretski obrazložiti židovsko-kršćanski odnos koji za nju nije rascjep, nego kontinuitet. Edith se nije obratila na kršćanstvo iz židovstva, nego iz jednog ravnodušnog i ateističkog stava prema religiji. Otkrićem kršćanstva ona je iznova otkrila i svoje židovstvo, te produbila otajstvo izabranog izraelskog naroda i njegovo poslanje. Kao kršćanka židovske nacionalnosti rado je isticala činjenicu što »pripada Kristu ne samo duhovno, već također i po krvi«. Fokus pod kojim je taj odnos promatrala bio je uvjetovan povijesnim okolnostima, uzdizanjem nacionalsocijalizma te masovnim progonom, deportacijom i likvidacijom članova njenog naroda, čiju je sudbinu i sama dijelila. Njezino neprestano traganje za istinom, nauk o empatiji, zalaganje da se dokinu predrasude o drugima i drugačijima, kao i njezino osobno iskustvo, mogu biti neke od smjernica za jedan autentičan

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

židovsko-krščanski dijalog koji za svoje polazište treba imati činjenicu da među njima već postoji bogata zajednička duhovna baština (usp. *Nostra aetate*, 4).

Ključne riječi: Edith Stein, izabrani narod, židovstvo, kršćanstvo, istina, holokaust, židovsko-krščanski dijalog

Andrej Preložnik, Daniela Paliaga Janković

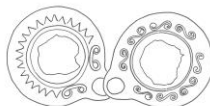
Spreobračanje Judov na območju koprške škofije med 15. in 18. stoletjem

V treh obalnih mestih srednjeveške koprške škofije, Kopru, Izoli in Piranu, se Judje naselijo konec 14. stoletja. Prihajajo vzpodbujeni s potrebami mest, ki po propadu toskanskih bank niso imela možnosti za kreditiranje razvijajočega se gospodarstva. Prišleki v Istro so večinoma iz nemških dežel.

Kot kaže je šlo za male skupine posameznih družin ali rodbin, ki so bile v izrazito katoliškem okolju tolerirane, vendar v tesnem stiku z večinskim prebivalstvom včasih deležne dobrohotnega ali tudi agresivnega spreobračanja. Za naša obalna mesta še ni sistematične študije, ki bi obravnavala to tematiko, znanih pa je nekaj arhivskih ali pisnih virov. Čeprav gre večinoma za kratke notice ali opombe znotraj drugih razprav, ki gotovo ne morejo predstaviti celotnega ozadja, nam do neke mere vseeno omogočajo predstavo o dinamiki tovrstnih odnosov med verskima skupnostima in hkrati na formalno stališče oblasti do problematike med 15. in 18. stoletjem.

Spekter konverzij sega od nasilnega krščevanja otrok do prostovoljnega prestopa odraslih. Pri tem geografsko poreklo ali socialni stan ni igral posebne vloge, saj je cerkev nudila vsaj načelno podporo tudi potencialnim katehumenom od drugod. Spreobrnitev ni pomenila le »odrešitve«, temveč tudi hvalevredno dejanje botra in kateheta, ter seveda prvovrsten propaganden dogodek, namenjen krepitvi zavesti cerkvene skupnosti.

Ključne besede: judovstvo, krščanstvo, katehumeni, konverzija, Koprška škofija, Istra

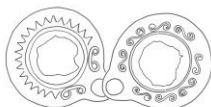

Janez Premk

Od sožitja do pregona: Judje v srednjeveški umetnosti na Slovenskem

V srednjem veku je prisotnosti Judov vsaj v krajšem obdobju možno slediti v večini večjih naselitvenih središč znotraj današnjih meja Republike Slovenije. Vendar se je navidezno mirno sožitje z večinskim prebivalstvom končalo z izgonom Judov iz Štajerske, Koroške in Kranjske ob koncu srednjega veka. Razvrednotenje položaja Judov v družbi se odraža v širjenju protijudovske ikonografije, ki ni bila le odraz zgodovinskih okoliščin, temveč je sprva nevpadljivo, a nič manj premočrtno, predvsem s potenciranjem negativne vloge Judov v krščanskem izročilu, soustvarjala odnos večine do Judov. Številni umetnostni primeri vzhodnoalpskega prostora omogočajo uvid v zapleteno problematiko krščansko-judovskih odnosov, vezanih na prostor in čas, v katerem so nastali. Sorazmerno z razvojem stila in bogatenjem ikonografskih vzorcev so se širila tudi sredstva, ki so jih imeli na razpolago tako umetniki kot tudi snovalci umetnostnih programov pri izražanju natančno določenih vsebin. V članku se bomo osredotočili na nekaj tipičnih poslikav in ikonografskih ciklov iz slovenskega prostora (kot so poslikave s pasijonskimi prizori) in poskušali poiskati vzporednice v takratni cerkveni doktrini in zgodovinskem zaledju nastanka samih umetnin. Eno izmed vprašanj bo, ali umetnine tudi v primeru, ko so nastale po tematskih predlogah, kot so vzorčne knjige, grafične predloge, *Biblia pauperum* idr., odražajo ali celo so-kreirajo prevladujoč odnos do Judov, ki je pustil svoj pečat v novem veku, ali pa so le odraz trenutnih dogajanj, ki jih ne gre enačiti s pojavom antisemitizma v 19. in 20. stoletju in niso imele vloge pri širjenju nestrpnosti.

Ključne besede: Judje na Slovenskem, izgoni, umetnost, protijudovska ikonografija, umetnine

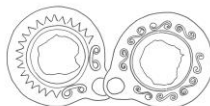
Anton Ravnikar

Judje v manjših štajerskih mestih v srednjem veku

Za nalogo smo si v razpravi zadali odgovoriti na nekaj ključnih vprašanj, vezanih predvsem na čas in vzrok prihoda Judov v posamezne spodnještajerske urbane kraje. Kot vzorčne primere smo tako izbrali manjše kraje, kjer je judovska navzočnost v dokumentih zabeležena. Zaključiti smemo, da se kaže vloga deželnih gospodov, predvsem Habsburžanov, kot tista odločilna pri vzpodbujanju in podpiranju Judov pri odločitvi, da se naselijo v določenem kraju. To se verjetno najbolj jasno vidi pri različnih zgodbah dveh mejnih mestec, Ormoža in Brežic. Obe mesti sta bili last salzburškega nadškofa, toda če se je Ormož, predvsem zaradi samosvoje politike družine Ptujskih in njihove naslonitve na štajerske vojvode, tesne zveze s Salzburgom v veliki meri otrešel, je podreditev oziroma salzburška nadvlada ostala v Brežicah zelo izrazita. To se je rezultiralo tudi v dejstvu, da je v Ormožu prišlo do poskusa (sicer relativno kratkotrajnega, pa vendar) nastanka ormoške judovske skupnosti, medtem ko v Brežicah o čem podobnem ni bilo ne duha ne sluha.

Angažma štajerskih vojvod pa je videti najboljše na primeru (Slovenske) Bistrice, kjer je očitno, da je bil ravno njihov interes tisti, ki je ne samo omogočil prihod Judov v mesto temveč tudi v veliki meri uravnaval njihovo delovanje.

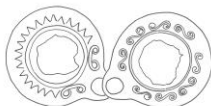
Tudi primer Slovenj Gradca kaže na podoben vzorec. Tudi tu je bil za prihod Judov v mesto odločilen vpliv deželnega gospoda, le da je ta bil v tem primeru izražen posredno, skozi delovanje deželnoministerialne družine Aufensteinov, katero pa je bilo brez dvoma povsem usklajeno z željami njihovega gospoda, koroškega vojvode.

Iz celotne slike še najbolj izstopa primer Dravograda, kjer imamo opravka z dokaj nenavadnim momentom, ko so se, kot kaže, v kraju naselili štajerski Judje (ki so se očitno podredili sodniku za Jude iz Gradca). Ravno primer Dravograda tudi potrjuje, kako majhno količino podatkov imamo na razpolago, saj nista jasna niti čas prihoda in s tem dolgotrajnost le-tega niti povezava dravograjskih Judov z morebitnimi skupnostmi iz koroškega oziroma štajerskega prostora. Usoda Juda Davida iz Dravograda na Dunaju nakazuje le na to, da je bila njegova povezanost z Dravogradom zelo velika in je morala presegati zgolj kratkotrajno bivanje.

Vsekakor je mogoče zaključiti, da ne samo, da je bila vloga deželnih gospodov (pričakovano) tista, ki je v največji meri krojila prisotnost oziroma neprisotnost Judov po posameznih krajih, temveč tudi to, da je bila še prav posebej izpostavljena vloga Habsburžanov (in Tirolskih, kot koroških vojvod) kot štajerskih deželnih gospodov. Različna pristopa k (ne)prisotnosti Judov lahko vidimo skozi primerjavo salzburških Brežic, kjer Jude iščemo zastonj, in salzburškega Ormoža, kjer so bili prisotni v 14. stoletju. Poudarjeno vlogo Habsburžanov nam nenazadnje prinaša tudi analiza gradiva mesta Slovenska Bistrica, vsekakor pa bo za več odgovorov potrebno tej analizi dodati še podobno za kranjsko deželo in za prostor Goriške in Istre.

Gljučne besede: Srednji vek, mesta, Judje, Slovenska Bistrica, Ptuj, Ormož, Slovenj Gradec, Maribor, Dravograd

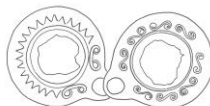

Bogdan Rus

Judovska dobrodelnost prvih treh stoletij po Kr. v študijah G. E. Gardnerja in F. M. Loewenberga

Prispevek prinaša primerjavo dveh študij, ki govorita o judovski dobrodelnosti z ozirom na okolje, v katerem se je odvijala. Tako metodološko in do določene mere časovno se ob enem dopolnjujeta in prekrivata. V njiju najdemo dva pristopa. Starejša, Loewenbergova študija (*From Charity to Social Justice*) raziskuje zgodovino pojavov dobrodelnosti in celovito pripelje do pojma socialne pravičnosti, obenem pa obravnava tudi motive za dobrodelnost, pravičnost/enakost. Gardnerjeva študija (*The Origins of Organized Charity in Rabbinic Judaism*) obravnava dobrodelnost kot izpolnitev pravičnosti in pokaže pomenski razvoj od preprostih gospodinjstevskih pripomočkov (*guppa* in *tambui*) do institucij dobrodelnosti z istim imenom, s pomočjo katerih so judje podpirali uboge.

Ključne besede: postava, Talmud, judovski spisi, Stara zaveza, revščina, pravičnost, enakopravnost, zgodovina, institucija

Andrej Saje

Sklepanje zakonske zveze v tradicionalnem judovstvu

Narodi in ljudstva so tekom zgodovine oblikovali norme, ki urejajo medsebojne odnose. Judovsko pravo je v tem smislu posebno, ker ni sistem uredb ene države, temveč ljudstva z več kot 3000-letno zgodovino. Judje so redko živeli v suvereni državi, največkrat so bili razpršeni po svetu in živeli v različnih družbenih ureditvah. Raznovrstni pravni sistemi so deloma vplivali tudi na razvoj judovskih pravnih norm, vendar pa so Judje hkrati ohranili avtonomijo, kar je posebej vidno pri obredu poroke. Zakonska zveza je za Jude religiozni institut, ki je podvržen Božjim zakonom. Judovsko zakonsko pravo ima posledično nalogo etične in religiozne ideale zakonske zveze predpisane s postavo umestiti v konkretno življenje in prakso. V tem smislu zakonsko pravo poročne slovesnosti izvzema iz zgolj zasebne sfere zaročencev in njihovih družin ter poudarja družbeni in nravstveni značaj tega instituta ter z njim uresničitev Božjega načrta s človekom, »ki mu ni dobro samemu biti« (1 Mz 2,18). Preroki primerjajo zakonsko zvezo z zavezo med Bogom in izraelskim ljudstvom. Judovski zakon ni zakrament v krščanskem smislu, temveč je *mitzva*, to je izpolnitev verske zapovedi. Je sveta zaveza *berit*, ki s seboj poleg pravic prinaša tudi dolžnosti. Zakonska zveza je namenjena človeškemu razmnoževanju, osrečevanju človeka v skupnosti z drugim, ima pa tudi velik družbeni pomen. V članku so predstavljene judovske poročne posebnosti, ki izhajajo iz hebrejske Biblije in rabinske tradicije, kjer se zakon sklepa po stopnjah, vključno z vprašanjem ločitve zakoncev.

Ključne besede: judovska poroka, zakonska zveza v Svetem pismu, zaroaka, poročni običaji, ločitev, zaveza

Barbara Simonič

Dialoške razsežnosti empatije pri Edith Stein*

Empatija je pomemben mehanizem medosebne komunikacije in dialoga. Označuje sposobnost vživeti se v čustva in tudi misli drugih in tako imeti vpogled v doživljanje nekoga drugega. Empatija nam omogoča, da se postavimo v situacijo sočloveka, kar je temeljno bistvo dialoškosti – biti človek s človekom. Ta sposobnost razumevanja drugih je že od nekdaj zanimala številne mislece. Med njimi je bila tudi Edith Stein (1891–1942), ki se uvršča med pomembne ženske, ki so zaznamovale 20. stoletje. Bila je prepoznavna filozofinja in učiteljica, rojena kot Judinja, kasneje pa kristjanka in mučenka ter prva oseba judovskega rodu od časa dni prve Cerkve, ki je bila kanonizirana. Empatiji je Edith Stein posvetila svojo doktorsko disertacijo z naslovom O problemu empatije, hkrati pa je tudi s svojim kasnejšim raziskovanjem in načinom življenja razkrivala, kaj pomeni biti empatičen in kako živeti dialoškost s sočlovekom in Bogom. V prispevku predstavljamo temeljne vidike razumevanja empatije pri Edith Stein in izpostavljamo pomen empatije kot kompetence, ki je ključnega pomena za resnične, globoke in zdrave medosebne odnose in dialog.

Ključne besede: empatija, Edith Stein, vzajemnost, intersubjektivnost, fenomenologija, oseba

Dialogic Dimensions of Empathy at Edith Stein

Empathy is an important mechanism of interpersonal communication and dialogue. It could be defined as our ability to feel another person's feelings and thoughts, and thus gain insight into someone else's experience. By this we put ourselves in the situation of other, which is

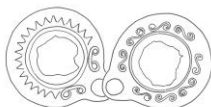
* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Simonic>

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

*the fundamental essence of dialogue – to be human with other human. The ability to understand others has always interested many authors. Among them was Edith Stein (1891–1942), one of the important women who marked the 20th century. She was a recognizable philosopher and teacher, born a Jew, and later a Christian and a martyr, and the first Jew born person since the days of the first Church to be canonized. Edith Stein dedicated her doctoral dissertation to empathy, entitled *On the Problem of Empathy*, and through her later research and way of life revealed what it means to be empathetic and how to live a dialogue with another human being and God. In this paper, we present the fundamental aspects of understanding empathy at Edith Stein and highlight the importance of empathy as a competence that is crucial for real, deep and healthy interpersonal relationships and dialogue.*

Key words: *empathy, Edith Stein, mutuality, intersubjectivity, phenomenology, person*

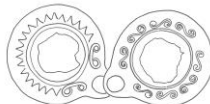
Samo Skralovnik

Roland de Vaux in Judje

Med slovenske bralce prihaja prevod dela Rolanda de Vauxa z naslovom *Stari Izrael. Življenje in družbena ureditev* (z izvirnim naslovom *Les Institutions de l'Ancien Testament*, 1958 in 1960). To pomembno referenčno in monumentalno delo pokojnega francoskega učenjaka – zgodovinarja, eksegeta in arheologa – bralcu prinaša celovito rekonstrukcijo družbenega in verskega življenja Izraela v Stari zavezi. Delo, ki temelji na besedilih Stare zaveze, arheoloških dokazih in informacijah, zbranih iz študij izraelskih sosedov, najprej ponuja obširen uvod v nomadsko naravo življenja v starodavnem Izraelu in nato podrobno predstavi razvoj najpomembnejših izraelskih ureditev – družinske, civilne, vojaške in verske – ter njihov vpliv na življenje in zgodovino naroda. »Klasika«, kot delo mnogi razumejo, prihaja med Slovence zaradi različnih razlogov s precejšnjim časovnim zamikom. Iz francoščine jo je prevedel Stane Okorn, strokovno pregledal in uredil Samo Skralovnik.

Avtor (urednik) bo v prispevku zasledoval dva namena. Prvi namen bo ovrednotiti de Vauxove teze v luči sodobnih dognanj bibličnih znanosti, arheologije in zgodovine, torej delo ovrednotiti z vidika moderne znanosti pol stoletja kasneje, saj je delo imelo, in še vedno ima, pomemben vpliv na strokovno mnenje krščanskega (katoliškega) sveta. Čeprav vsi sklepi de Vauxa ne bodo prestali »preizkusa časa« – biblična znanost je v zadnje pol stoletja naredila velik razvoj –, njegove natančne analize osnovnih problemov veljajo za neprecenljiv in brezčasen prispevek k razumevanju starega Izraela.

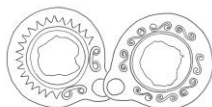
Drugi namen bo predstaviti odnos de Vauxa do Judov. Kako je gledal na Jude po eni strani vrhunski znanstvenik, ki je svoje življenje posvetil raziskovanju zgodovine Judov, po drugi strani pa katoliški duhovnik, ki je videl izpolnitev te zgodovine v Cerkvi?

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Geza Vermes, ki se je boril proti monopolu de Vauxa in njegovega kroga nad kumranskimi najdbami (de Vaux v skupino ljudi, ki je preučevala najdbe rokopisov iz Kumrana, ni vključil nobenega Juda), ga je označil, in v tej sodbi ni bil osamljen, kot antijudovsko in antiizraelsko usmerjenega.

Ključne besede: Roland de Vaux, Izrael, zgodovina Izraela, antični Izrael, stari Izrael, arheologija, prevod, Judje, judovstvo, Roland de Vaux in Judje

Marija Stanonik

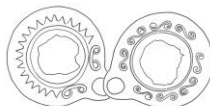
Judje v prekmurski literaturi na primerih Miška Kranjca in Jožefa Smeja

Prispevek se osredotoči na primerjalno analizo Židov/Judov v romanih pri dveh kardinalnih osebnostih prekmurske literature. Že v poimenovanju oseb, ki so predmet tukajšnje obravnave, se razhajata. Prvi govori o Židih, drugi o Judih.

Jožef Smej je že kot katoliški duhovnik zavezan evangelijskemu poslanstvu, ki mu tudi drugi vatikanski koncil do sorodnih verstev narekuje ekumensko držo. Judje iz njegove literature so globoko verne in etične osebe s pridihom tragičnega. Tri njegove knjige *Po sledovih zlatega peresa* (1980), *Ivanocyjeva skrivnost* (2012) in *Psalmi vaškega župnika* (1992) so izrazito kronotopične, saj zajemajo tri stoletja zgodovine – od srede 18. stoletja do srede 20. stoletja, ki so osredotočena na Slovensko okrogolino/Slovensko pokrajino, danes znano kot Prekmurje.

Miško Kranjec se je izvil iz prvotno krščanskega habitusa in postal izrazito socialno angažiran pisatelj, kar je zaznamovalo tudi njegovo stališče do Židov, ki jih njegove literarne osebe kot revni vaški ljudje doživljajo kot izkoriščevalce. To pride najbolj do izraza v romanu *Mladost v močvirju* (*Izbrano delo* IV–V, 1973). Že v tem romanu ima pomembno vlogo motiv kraje/tatvine, še bolj bridko pa je obdelana v noveli *Režonja na svojem* (*Izbrano delo* II, 1973).

Ključne besede: Prekmurje, literatura, Miško Kranjec, Jožef Smej, Judje/Židje, veroizpoved, socialna diferenciacija, nazorska diferenciacija, ekumenska drža, Biblija

Dejan Süč

Odnos med judovskim in krščanskim prebivalstvom kot eden od pomembnih dejavnikov razvoja Dolnje Lendave

Dolnjo Lendavo je predvsem v obdobju meščanstva v pomembni meri zaznamovala njena judovska skupnost. Judje so bili na tleh Prekmurja prisotni vse od začetka 18. stoletja, naselili pa so se predvsem v treh pomembnih središčih – Beltincih, Dolnji Lendavi in Murski Soboti. Danes v Dolnji Lendavi ne živi noben Jud več, zato je kolektivni spomin na judovsko skupnost omejen predvsem na starejše prebivalstvo mesta, kljub temu, da so Judje zelo pomembno, če ne celo odločilno, vplivali na gospodarski ter kulturni razvoj mesta in širše okolice. Pomemben element tega zgodovinskega dejstva je prav gotovo tudi vprašanje odnosa med večinsko veroizpovedno skupnostjo, kristjani, ki so bili sicer v povprečju slabše finančno situirani in so zasedali nižje družbene položaje, ter manjšinskim prebivalstvom judovske veroizpovedi, finančno bolje situiranim in prevladujočim v najpomembnejših in najbolj cenjenih poklicih tistega časa (zdravniki, odvetniki, veleposestniki, hotelirji). Vprašanje tega odnosa je eden od tistih elementov razvoja judovstva v Prekmurju, ki do sedaj ni bilo sistematično obdelano, kljub temu, da je v vsakdanjem življenju mesta in vsake od verskih skupnosti odigralo pomembno vlogo. Članek predstavlja temeljna zgodovinska izhodišča, konkretne primere odnosov med judovskim in krščanskim prebivalstvom ter vzporedni razvoj obeh skupnosti, ki sta v obdobju meščanstva prevzeli najpomembnejšo vlogo v družbenem življenju in razvoju mesta.

Ključne besede: Judje, kristjani, verski dialog, Dolnja Lendava, obdobje meščanstva

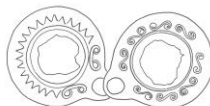

Lenart Škof

Doba Duha, pot v postkrščanstvo in nova etična konspiracija

V prispevku se bomo dotaknili Joahima iz Fiore in njegove ideje o t. i. tretji dobi – dobi Duha. Po pregledu idej nekaterih njegovih predhodnikov in sopotnikov/-ic se bomo vprašali o dinamikah poteka t. i. obdobj (aetates) judovsko-krščanske zgodovine ter o nasledkih Joahimovega mišljenja za današnji čas – kot napoved nove ali prihodnje postkrščanske dobe. Joahim je doba Duha, ki sledi dobi Očeta in dobi Sina, razumel kot sintezo sinagoge in Cerkve v novem duhovnem občestvu, ki se bo uresničilo že na tem svetu. To učenje je našlo pomemben odmev že v skupnosti amalrikovcev (Amalrik iz Bene), ki jo je doletela žalostna usoda zgodnjega inkvizicijskega zatiranja in uničenja. V novejšem času so te ideje dobile svoj odmev v nekaterih temah moderne misli, na pomemben način v Heglovi in Schellingovi filozofiji religije in zgodovine, najbolj pa v sodobni misli francoske filozofinje Luce Irigaray in v njeni izvirni variaciji Joahimove misli v smislu nove dobe Diha, ki bo v spoštovanju spolnih, kulturnih in religijskih razlik združila posameznice in posameznike v novo občestvo, utemeljeno na etičnem deljenju diha, kar bomo interpretirali kot novo etično *konspiracijo* (sodihanje) človeštva.

Ključne besede: Joahim iz Fiore, Amalrik iz Bene, doba Duha, triteizem, antinomianizem, Luce Irigaray, doba Diha, konspiracija

Anton Štrukelj

Nepreklicna milost in poklicanost

Predavanje najprej predstavi novost in »živo dediščino« koncila, se pravi prizadevanje papežev za poglobljen dialog z Judi: od sv. Pavla VI. prek sv. Janeza Pavla II. in Benedikta XVI. do Frančiška. Temu pregledu sledi v drugem delu poskus ovrednotenja koncilске izjave *Nostra aetate*, ki jo je razglasil sv. Pavel VI. in katere četrti člen je posvečen Judom. Koncilski izvedenec Joseph Ratzinger je tedaj predvsem o tem členu ocenil, da so odprli novo stran v knjigi obojestranskih odnosov. Ob 50–letnici promulgacije izjave *Nostra aetate* je vatikanska komisija za verske odnose z judovstvom objavila nov dokument z naslovom *Nepreklicni sta milost in poklicanost, ki ju naklanja Bog* (Rim 11,29). Zaslužni papež Benedikt XVI. je napisal obsežne *Pripombe k traktatu De Iudaeis*. Leta 2018 so bile objavljene v reviji *Communio* skupaj z izmenjavo dopisov med njim in višjim rabinom na Dunaju Arijem Folgerjem.

Ključne besede: *Nostra aetate*, *De Iudaeis*, sv. Pavel VI., sv. Janez Pavel II., Benedikt XVI., Frančišek

Marjan Turnšek

Slomškov odnos do judovstva*

Pomembna vloga bl. Antona Martina Slomška (1800–1862) pri pobudi in začetkih ekumenskega dela v Srednji Evropi je sorazmerno dobro raziskana. O njegovem odnosu do judovstva pa praktično ni raziskav. V tej raziskavi odkrivamo njegov teoretični odnos do Judov ter njihove svetopisemske tradicije, in to s pregledom njegovih pridig in pastoralnih besedil, kjer v veliki meri izhaja iz Svetega pisma. Ta njegov odnos je mogoče razbrati iz njegovih razlag odlomkov Božje besede. Ker je v mnogih pastoralnih pogledih in držah praktično »prehitel« drugi vatikanski vesoljni cerkveni zbor, ugotavljamo, da je bila njegova teološko-pastoralna slutnja tudi na tem področju podobno napredna. V ključnih potezah se ujema z idejami, ki jih je za vesoljno Cerkev izrazil drugi vatikanski koncil v izjavi *Nostra aetate* (1965). Iskali smo tudi sledi morebitnih Slomškovih direktnih osebnih stikov z Judi, saj je bilo ob prestavitvi škofijskega sedeža v Maribor (1859) tam tudi nekaj Judov, a zgodovinskih sledi o takih stikih za zdaj ni bilo mogoče odkriti.

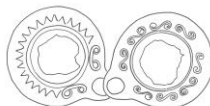
Ključne besede: Slomšek, judovstvo, mariborski Judje

Slomšek's Attitude Towards Judaism

The important role of bl. Anton Martin Slomšek (1800–1862) in the initial ecumenical works in Central Europe is relatively well researched. But there is practically no research on his attitude towards Judaism. With this research, we discover his theoretical relationship to Jews and their biblical traditions by reviewing his sermons and pastoral texts, where he largely draws from the Bible. From his interpretations of

---

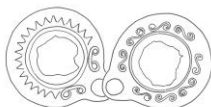
* <https://doi.org/10.34291/Edinost/75/02/Turnsek>

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

passages of the word of God, it is possible to deduce his attitude. Since in many pastoral views and attitudes he practically »overtakes« the Second Vatican Ecumenical Council, we find that his theological-pastoral foreboding was similarly advanced in this area. In essential lines, it coincides with the ideas expressed for the universal Church by the Second Vatican Council in its statement Nostra aetate (1965). We also looked for traces of possible Slomšek's direct personal contacts with Jews, since at the introduction of the diocesan seat in Maribor (1859) there were also a few Jews, but for now historically traces of such contacts could not be found.

Key words: *Slomšek, Judaism, Jews of Maribor*

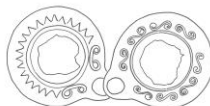
Terezija Snežna Večko

Zakon in družina v starozavezni in novozavezni postavi

Judovska postava, ki se nahaja v Drugi, Tretji in Peti Mojzesovi knjigi, natančno opredeljuje zakonske in družinske pravne odnose. Ti razodevajo patriarhalni ustroj izraelske skupnosti. Zakonski in družinski predpisi ščitijo predvsem pravice moža in očeta. V nekaterih drugih tekstih (poročilo o stvarjenju, Visoka pesem ...) sta mož in žena enakopravna. Zakonski odnos je tudi prevzet v simbolizem zaveze med Bogom in Izraelom. Jezus Kristus je v razpravi o ločitvi načelno zavzel do nje odklonilno stališče in s sklicevanjem na stvarjenje obnovil prvotni zakon. Prav tako je odklonil smrtno kazen za prešuštnice.

V članku analiziramo pravno razmerje med možem in ženo v judovski postavi ter ga soočimo z novostjo, ki jo je uzakonil Jezus Kristus. Trdimo, da je izboljšal položaj ženi in hkrati možu. Iščemo razloge za novo Jezusovo zakonodajo v Stari in Novi zavezi.

Ključne besede: Stara zaveza, Nova zaveza, judovska postava, mož in žena, pravni položaj, Jezus Kristus, ločitev, usmrnitev

Polona Vidmar

Upodobitve Živega križa v slikarstvu na Štajerskem

Upodobitve Živega križa z alegoričnim prikazom Kristusove smrti na križu kot koncem Stare zaveze in začetkom Cerkve so vsebovale številne agresivno protijudovsko naravnane likovne motive. Na območju Štajerske lahko upodobitvam sledimo od sredine 15. do začetka 17. stoletja. V prispevku je obravnavana zlasti stenska slika v župnijski cerkvi sv. Jurija na Ptuju, ki je nastala v zadnjih desetletjih 15. stoletja, ko na Ptuju ni bilo več judovske občine. Zaradi fragmentarne ohranjenosti lahko preučujemo samo upodobitve Boga Očeta, angelov, Marije in Eve, medtem ko je mogoče uničene dele rekonstruirati na podlagi drugih slikarskih del iz štajerskega slikarstva in freske Tomaža Artule (Tomaža Beljaškega) v župnijski cerkvi sv. Andreja v Vratih-Megvarje (Thörl-Maglern) na Koroškem. Prispevek je posvečen raziskavi umestitve stenske slike v cerkveni prostor in povezave z drugimi naslikanimi ikonografskimi motivi v podaljšku južne ladje ptujske cerkve. Namen raziskave je tudi obravnava vprašanja naročništva ptujske slike.

Ključne besede: križanje, Živi križ, stensko slikarstvo, Ptuj, župnijska cerkev sv. Jurija na Ptuju, Judje na Ptuju

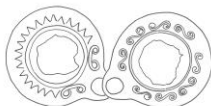
Jure Zečević

Dijalog i suradnja židova i kršćana u okviru međureligijskih Susreta visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj

Židovsko-kršćanski međureligijski dijalog u svijetu, odvijao se on u nacionalnim, regionalnim ili međunarodnim okvirima, uvijek se realizira u nekim konkretnim sredinama. Uz zajednička opća obilježja, svojstvena svakom dijalogu između židova i kršćana, dijalog i suradnja u svakoj pojedinoj sredini imaju i neka vlastita, sebi svojstvena, specifična obilježja: – u pogledu intenziteta i učestalosti, – u pogledu tematske i sadržajne naravi (teološke, molitveno-bogoštovne, odgojno-obrazovne, humanitarne...), – u pogledu razina na kojima se ostvaruju (razina vjerničke baze, razina eksperata, razina visokih ili najviših predstavnika...), – u pogledu broja uključenih religija (bilateralni, trilateralni, multilateralni), itd.

Ovaj rad se bavi židovsko-kršćanskim dijalogom u konkretnoj sredini, u Hrvatskoj, obuhvaćajući prvenstveno onaj njegov dio koji se odnosi na međureligijske Susrete visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Ostali oblici dijaloga i suradnje kršćana i židova u Hrvatskoj u radu su uglavnom ili tek spomenuti ili pak samo djelomično opisani, u određenim egzemplarnim i kontekstualnim funkcijama.

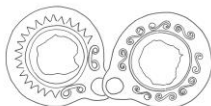
Rad pokazuje da su u dijalog i suradnju u okviru Susreta visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj bile uključene obje u Hrvatskoj egzistentne i formalno-pravno registrirane židovske vjerske zajednice: Koordinacija židovskih općina u Republici Hrvatskoj i Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj. Rad, nadalje, donosi kronološki slijed svih devet održanih Susreta, prikazuje način njihovih priprema i kontekst održavanja te analizira teme i sadržaje zajedničkih izjava i priopćenja sa tih

Judovsko-kršćanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Susreta, čime biva vjerodostojno i znanstveno dokumentiran navedeni oblik zalaganja oko dijaloga i suradnje između židova, kršćana i muslimana u Hrvatskoj.

Ključne riječi: međureligijski dijalog, židovsko-kršćanski odnosi, Susreti visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj, suradnja, suživot

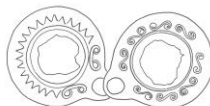

Bojan Žalec

Buber in Kierkegaard: eksistencialni odnosni personalizem, religija in družba

Članek predstavi primerjalno analizo Sorena Kierkegaarda in Martina Bubra, ki v določenem smislu predstavlja tudi prispevek k analizi odnosa med judovstvom in krščanstvom. Kljub Bubrovi (neutemeljeni) kritiki Kierkegaarda kot individualista, v njegovem delu *Problem človeka*, in vsekakor večji analitični razdelanosti Kierkegaardovih besedil od Bubrovih, je med njunima pristopoma velika podobnost. Oba lahko uvrstimo med personaliste in to med eksistencialne odnosne personaliste. Matrica vsega Kierkegaardovega razmišljanja je odnos človek-Bog oziroma božji klic in človekov odziv nanj, pri Bubru pa to strukturno mesto zavzema odnos jaz-ti. V članku bomo primerjalno predstavili graditev stališča obeh mislecev iz omenjenih zastavitev, pri čemer bomo posebno pozornost posvetili odnosu med religioznim na eni strani in socialnim oziroma družbenim na drugi. Primerjalno bomo predstavili njuno razvitje kritike tako individualizma kot tudi kolektivizma ter predstavili pojmovanje odnosa med družbeno-socialnim in religioznim. Pokazali bomo, da sta bila tako Kierkegaard kot tudi Buber eksistencialna misleca tudi v družbeno-političnem pogledu. Oba sta poudarjala pomen odnosa, stika in komunikacije z drugim. Zato sta bila kritična do vseh negativnih dejavnikov komunikacije in dialoga ter do institucionalnih fenomenov in družbenih praks, ki so eksistencialno oziroma duhovno neustrezni. V tem smislu lahko trdimo, da sta oba misleca predstavnika politike eksistence. V tej luči je potrebno razumeti Kierkegaardovo kritiko kristjanstva in Bubrovo kritiko Herzlove variante sionizma.

Ključne besede: Soren Kierkegaard, Martin Buber, odnosni personalizem, eksistenca, religija, družba, politika

Robert Waltl

»Ne zganjajte teatra!« Režirati Sveto pismo

Gledališče ni nekaj larpurlartističnega, zabavnega zaradi zabave same, ampak angažirano razmišljanje, v katerem moraš začeti predvsem pri samem sebi. V preteklosti sem se nekajkrat srečal s svetopisemskimi motivi, ki sem jih postavil na odre.

Od Jezusovega rojstva in betlehemskega dogodkov v hudomušni predstavi *Osel Nazarenski* (Freyer teater, 1996), za katero sem napisal tekst in jo tudi odigral, vesoljnega potopa in zgodbe o Noetovi barki, v priredbi nemškega dramatika Ulricha Huba, *Na Noetovi barki ob osmih zvečer*, ki sem jo režiral dvakrat, v Sloveniji in Črni gori (Mini teater in PG Kranj, 2014; Gradsko pozorišče Podgorica, 2016), do Hubove priredbe Lessingovega Modrega Natana v priredbi *Natanovi otroci* (Mini teater, 2017) in nazadnje *Goldbergove variacije* Georga Taborija v SSG Trst (2019).

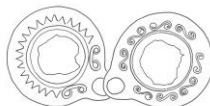
Taborijeva navezanost na Sveto pismo je stara. V igri *Mein Kampf* (1987) Žid Schlomo pravi Hitlerju, ki bi rad napisal knjigo: »Ena sama knjiga je in ta je že napisana in govori o vsem ...« V svojem eseju *Unterammegau* iz leta 1978 je Tabori napisal: »Biblija se mi zdi smešna, kajti 'things always go wrong' v njej; je prava podoba našega bivanja. Edini Bog je klovn in igrati bi ga moral Buster Keaton; teka od stvarjenja do konca sveta in poskuša organizirati stvari, a zmeraj zgreši, vse gre narobe (...) vpije po zakonu in redu, poln je velikih idej in zamisli, ki zanikajo resničnost sredi kaosa človeštva, ki ni pripravljeno poslušati, hkrati pa se pritožuje nad svojo nepopolnostjo, ki je zgolj odsev stvarnosti.«

V *Goldbergovih variacijah* oživlja razen končnega prizora križanja predvsem poglavja iz Stare zaveze. Stara zaveza pa je skupna tako krščanskemu kot tudi judovskemu izročilu. In že smo pri drugi Taborijevi obsedenosti – obsedenost z judovstvom. Sam zase pravi, da ni nikakršen religiozen Žid in da je Žid predvsem zato,

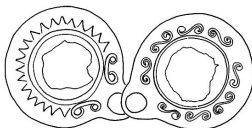

ker so ga Nemci v drugi svetovni vojni spomnili na to. Židovstvo je zanj metafora za drugačno, zatirano, marginalno, outsidersko, manjšinsko. Nikoli se ne poskuša postaviti na določeno stališče, npr. antisemitsko ali sionistično, ampak želi predvsem razumeti fenomen sam, ki se najbolj kaže v odnosu Jud-Nejud. Pri tem sta mu v dragoceno pomoč humor in samoironija, ki ju premore v izobilju. »Moj namen v gledališču je bil spremeniti igralce v ljudi, in ne ljudi v igralce.« V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je z nenehnim obujanjem spomina na tista poglavja iz nemške zgodovine (»Auschwitz in vse, kar sodi zraven«), ki so si jih Nemci tako zelo prizadevali kar najhitreje pozabiti, provociral in žalil domovinska in verska čustva nemške in avstrijske publike. S svojim videnjem nekaterih svetopisemskih tem pa je povzročal škandale. Skratka, za Taborija je teater vse prej kot le mašinerija za proizvodnjo zabave, čeprav sam skoraj ne zna biti drugačen kot zabaven. Prekletstva teatarske mašinerije se še predobro zaveda. Dogajanje *Goldbergovih variacij* je sicer lociral v nekakšno jeruzalemsko gledališče, kar nam nemara zveni eksotično, vendar nimamo nobenih problemov s prepoznavanjem simptomov ali z identifikacijo. Tabori noče govoriti npr. o Burgtheatru, ampak o vsakem teatru. To, da v Jeruzalemu uprizarjajo Biblijo, pa je zanje najbrž nekaj skoraj folklornega, torej nič tako zelo posebnega, kot bi se morda zdelo na prvi pogled. O samem Izraelu pa je že zdavnaj slikovito zapisal, da se mu »ta dežela zdi kot gledališče absurda, kot poslednja židovska šala, pri čemer vemo, da je bila prva židovska šala Biblija«.

Ključne besede: gledališče, Sveto pismo, Georg Tabori, *Goldbergove variacije*, Stara zaveza, nemška zgodovina, Izrael

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Pripravo in izvedbo mednarodnega
znanstvenega simpozija
Judovsko-krščanski viri in
razsežnosti dialoga so podprli

*The organisation and realisation of the
International Scientific Symposium
Jewish-Christian Sources and
Dimensions of Dialogue were supported by*

MESTNA OBČINA MARIBOR

Veleposlaništvo
Države Izrael

KATOLIŠKA
CERKEV

Dokument je bil posodobljen 28. 12. 2020.